चिद्वली

॥१॥

श्रीगुरुगणपतिभ्यो नमः ॥ ॐ रुद्राक्षकंकणलसत्करदंडयुग्मा भालांतराळसितभस्मधृत
त्रिपुंड्रा ॥ रुद्राक्षमंटपविभावितदिव्यमूर्तिःश्रीरामदीक्षितगुरोर्मम सन्निधत्तां ॥ १ ॥ ॐवं
देतन्निधुनेंद्रियमाद्यमानंदचिह्नं । अनुत्तरपदंज्योतिरितियद्व्यनेबुधैः ॥ २ ॥ श्रीमते
नटनानंदयोगिनेपरमात्मने ॥ रक्तेंदुकुंप्रभाभिश्रतेजसेगुरवेनमः ॥ ३ ॥ प्रणमतनाथा
नंदंपरयाभक्त्याचिदेक्यबोधानंदं ॥ उपनिषदर्थनिगूढंसकलजनानंदभद्रपीठारूढं ॥ ४ ॥
नमस्त्रिकायनाथायचिद्रूपानंदरूपिणे ॥ श्रीमतेचटुलापांगपाटितांतकरांकवे ॥ ५ ॥
पुण्यानंदमुनींद्रकामकलोनामविश्रुता जाताआख्याकाचिदमुष्यानटनानंदःकरोतिस उर
व्याख्यां ॥ ६ ॥ इहहित्रिकुलोपासनमुन्निषत्सकलवेदवेदांतनात्पर्यनिर्णयविस्तारदाः स १
त्संप्रदायनिष्ठांताः सर्वागमार्थावधारितात्मतयायाथार्थ्यविदः ॥ सच्चिदानंदसिंधुविहरण

॥२॥

पदीयांसोत्रभगवंतः पुण्यानंदाः स्वंपरमात्मानंप्रकाशयंतः । परमेश्वरमात्मत्वेनसभाविक्रांतः परे
षामपिमंक्तिभाजांपुरुषाणांउज्जिहीर्षतयापरमात्मैकत्वलक्षलक्षणमाद्यास्ते ॥ ॥ मूलं ॥
सकलभुवनोदयस्थितिलयमयलीलाविनोदनोद्युक्तः । अंतर्लीनविभूतीः पातुमहेंद्राःप्रकाश
मात्रतनुः ॥ १ ॥ अत्रपुण्यानंदयोगिनः पुण्यवशात्स्वाभाविकभक्तिपरितोषितपरमेश्वरकरु
णाकटाक्षनिर्भरनिरवलपाशस्तोमाः सकलविद्याद्यरत्नेश्वताभूतमहात्रिपुरसुंदरीमंत्रच
क्रराजक्रमंव्याचिकीर्षतयातदधिष्ठानभूतकामेश्वरीरूपमादावाचष्टे । सकलेत्यादि
सकलानांभुवनानांउदयःउत्पत्तिः स्थितिःरक्षा लयःनाशः । एतत्त्रितयंनिरोधानुग्रह
योरुपलक्षणं । यथात्रिदंडकरणंपंचीकरणस्य ॥ एतत्पंचविधकृत्यप्रचुरायालीलायावि
नोदनंक्रीडनंतस्मिन्नुद्युक्तोजागरूकत्वंतत्रप्राचुर्यार्थंविहितः । अन्नमयोऽयइतिवत्तृतीया

दृश्ये चन्मयदृतिवत्कृतः पंचविधकृत्यहिकार्ये जगन्निष्ठं॥ लीलाविनुपरमेश्वरनिष्ठा॥ तस्माद्ब्रह्मसकल
राद्विरोधिनभुवनपदेनभवत्यस्मादिनिश्रीवादिधरएवंनंतत्वरूपमुच्यते॥तेषांतत्वानांब्रह्म
णःसकाशादुत्पन्नत्वात्तेनसिद्धत्वात्तस्मिन्नेवलयात्तथाचश्रुतिः॥यतोवाइमानिभूतानि
जायंतेयेनजातानिजीवंति॥यत्प्रयंत्यभिसंविशंतितद्विजिज्ञासस्व॥तद्धैतदिति॥उघुक्तद्
त्यनेन॥सदेवसोम्येदमग्रआसीत्॥एकमेवाद्वितीयंब्रह्मेति॥स्वांतस्थितंप्रपंचं॥बहुस्यां
प्रजायेयेति॥तदात्मानंस्वयमकुरुतइतिसंकल्पविशेषणासृष्युत्सुरोभूदित्युक्तंभवति॥
तथारहस्यगुरवः॥चिदात्मैवहिदेवांतस्थितमिछावशाद्बहिः॥योगीवनिरुपादानंमर्थजातं
प्रकाशयेत्॥अएवेश्वरेसृजगत्सृष्यादिकंलीलामात्रं॥नप्रयोजनमस्ति॥तथाचहृदयसूत्रं॥
स्वेछयात्वभिन्नोविश्वंलीलयति॥तथाचवचनमपि॥स्वेछयैवजगत्सर्वंनिगिरत्युद्गिरत्य २

पि॥श्रुतिरपि॥यथोर्णनाभिःसृजतेनिगृह्णातेचेति॥वचनांतरमपि॥जगच्चित्रंसमा
लिख्यस्वात्मन्यालंकयात्मनि॥स्वयमेवसमालोक्यप्रीएतिपुरमेश्वरः॥एवंचमहे
श्वरएकएवजगदुत्पादनाभिन्ननिमित्तेनउपादानतामयते॥बहुस्यामितिभ
वनश्रुतेः॥एकमेवाद्वितीयंब्रह्मेत्यधिष्ठानांतरनिषेधाच्च॥प्रत्यभिज्ञासूत्रेपि॥
चिन्मात्रेवचेतन्यपराधिरूढा॥चैसंसंकोचनीचिन्मित्यनेनपरमात्मैवजीवस्व
रूपमगमदित्युक्तं॥श्रुतिः॥जीवेनात्मनानुप्रविश्यनामरूपेव्याकरवाणीत्यब्रवी
तू॥ललितोपाख्यानेपि॥हृदयस्थापिलोकानामहंत्रयामोहनात्मिका॥नामरूपवि
भागंचपाकरोतिस्वलीलयेति॥चतुरवस्थांच॥अस्यांपरिणतायांमवनिवृत्तवस्थि
ष्यते तात्पर्यं॥तथाछांदोग्येोक्तब्रह्मोपनिषदांतेसमाप्तेयेनाश्रुतंश्रु
तंभवत्यमतंमतमविज्ञातंविज्ञातमितिसैकविज्ञानेसर्वविज्ञानंप्रतिज्ञायसृष्टं

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

त माह ॥ वाचारंभणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्येत्यादि वचनात् ॥ ब्रह्मैवतत्तदाकारेण
परिणम्य विहरतीति सिद्धं ॥ ननु तावता प्रकरणेन जगतो ब्रह्मस्वरूपान्न निरूपकत्वमुक्तं ॥
एवं सति जगद्व्यतिरिक्तलक्षणं ब्रह्मस्वरूपं कीदृशमित्याकांक्षायामाह ॥ अंतर्लीनो विमर्शइत्यादिना ॥ विमृश्यते परामृश्यते इदमिति विमर्शः प्रपंचः ॥ इदमित्येवहि परमात्मनासृष्टस्य जगतः प्रसिद्धपरामर्शः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ आत्मनआकाशस्संभूत इत्यादि
सवाएषपुरुषोन्नरसमयइति ॥ शरीरसुक्लान्तस्येदमेवशिरः अयंदक्षिणः अयमुत्तरः पक्षः
पक्षः अयमात्मेदंपुच्छं प्रतिष्ठा ॥ इत्यादिवाक्येनइदमित्येवहि प्रपंचेपरामर्शोदृश्य
तेपरप्रपंचोक्तिकायामपि ॥ अहमिप्रत्ययकृत्याइदमः प्रतियोगिनः इतिब्रह्मप्रतियो
गिभूतस्यप्रपंचस्यइदमोनिर्देशः ॥ कुतःप्रपंचः ॥ अंतर्लीनोअंतर्गतोयस्येतिसोंतर्ली
नोविमर्शः ॥ एवंभूतोविमर्शः तदयमर्थः ॥ स्वात्मसाक्षात्कारिबलप्रपंचः परिपूर्णोहं ३

भावभावनागर्भितः ॥ परमानंदपरंज्योतिस्वरूपः ॥ परमात्मेति ॥ एतच्चोत्तरत्रअहमर्थनिर्णयप्र
करणेप्रपंचव्याख्यानेवाइहापिप्रसंगात्किंचिदुच्यते ॥ ब्रह्मचाहमितिपरमानंदोभवति ॥ तथाचोक्तमृ
षिभिः ॥ तस्माद्वातस्माद्वाएतस्मादात्मनआकाशस्संभूतइत्यादिना ॥ अन्योंतरआत्मानंदमयः ॥ इतिपरमात्मानंनिर्दि
श्यतत्प्रियमेवशिरः ॥ मोदोदक्षिणः पक्षः ॥ प्रमोदउत्तरः पक्षः ॥ आनंदआत्मा ॥ ब्रह्म
पुच्छं प्रतिष्ठा ॥ इतिपूर्णोहंताविशिष्टंपरब्रह्मब्रवीतु ॥ आनंदआत्मेति ॥ आनंदरूपत्व
मात्मनःप्रतिपाद्यते ॥ ननुपूर्णोहंताविशिष्टंत्वं ॥ तत्कथमुच्यतेपूर्णोहंताविशिष्टंत्वं
परंब्रह्मेति ॥ आनंदोनामविश्वासभावना ॥ तथासंवादोपनिषत् ॥ अन्नमयोभवति
त्मात्प्राणमयोदिंद्रियात्मामनोमयः संकल्पात्मकात्मविज्ञानमयः कर्मात्मा ॥ आनंदमयोलया
त्मादिति ॥ अत्रलयः पूर्णोहंभावना ॥ वचनमपिध्यानकोटिसमोलयइति ॥ चिदानंदघनंभ
परमित्यत्रस्मारव्याने ॥ अमृतानंदयोगिभिः ॥ चिच्चेतन्यकलाआनंदोविश्वाहंतापरिणाम

इत्युक्तत्वान्नएवंव्याख्यातं॥अथवाजगदुत्पत्तिस्थितिलयहेतुभूताकृत्रिमाहंभावपरामर्शीविमर्शः
तथानागानंदः॥विमर्शोनामविश्वाकारेणवाविश्वप्रकाशकेनवाविश्वोपसंहरणेनवाकृत्रि
मोहमितिस्फुरणमिति॥नत्वंतर्लीनत्वंनामअंतर्मुखत्वं॥तथाचायमर्थः॥अंतर्मुखीभू
तोविमर्शः॥परंतुहंभावोयस्येतितथास्वच्छंदरागस्तु॥ननुयोंतर्मुखोभावःसर्वज्ञादिगुणा
स्पदः॥तस्यलोपःकदाचित्स्यादन्यस्यानुपलंभनादिति॥विरूपाक्षपंचाशिकायामपि॥स्वपरा
भावभासनक्षमआत्मविश्वस्ययःप्रकाशोसोहमिति॥सएकउक्तोहंतास्थितिरीदृशीतस्येति
शिकानंदस्वामिनोपि॥अहमित्यकृत्रिमाक्रांतोसमस्तभुवनत्रयमितिं॥तन्नादृशापरब्रह्मणः
परमेश्वरस्यप्रकाशैकस्वभावत्वं॥सर्वस्मात्परत्वंचाह॥प्रकाशमात्रंतनुर्महेश्वरइति॥
प्रकाशमात्रानतुप्रकाशानतिरिक्ततनुः॥तथाचेश्वरैः॥यदंतःपरतोदिव्योज्योति ४
र्दीप्यतेनंदेवाज्योतिषांज्योतिरायुर्नोहोपासतेमनंइति॥एषसंप्रसादोस्माच्छरीरात्समु

त्थायपरंज्योतिरुपसंपद्यस्वेनरूपेणाभिनिष्पद्यतइति।नतत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमग्निः।तमेवभांतमनुभा
तिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीत्यादि।तथारहस्यागमश्च।स्वरूपज्योतिरेवांतःपराग्वागनपायिनीवेद्यज्योति
रनुत्तरमितिच॥पंचाशिकायामपि॥सएकोंतरुदेतिस्मतेजांसिचतमांसिचेति॥सोभाग्यहृदयेपि
तन्महःपरमंसोमित्यादि॥अत्रप्रकाशत्वंनामइदमिजानामिकरोमीत्युत्तमपुरुषांतर्गतस्फु
रणरूपाहंपरामर्शएवतन्नश्च।सर्वज्ञत्वसर्वेश्वरत्वसर्वकर्तृत्वपरिपूर्णत्वव्यापकत्वरूपपंचकसंवलि
तंपरब्रह्मेत्युक्तंभवति॥ननुसूर्यादीनामपिप्रकाशकत्वंदृष्टं॥तत्कथमस्यैवपरमात्मत्वमित्यत्रआ
हमहेश्वरइति॥महाश्वासावीश्वरइतिमहेश्वरइति॥महत्वंचदेशकालाकारेरनवच्छिन्नस्वरूपत्वात्
ईश्वरत्वंचसर्वनियंतृत्वात्॥तथाचश्रुतिः॥यतोवाचोनिवर्तंतेइतिसर्वप्रकारेणावच्छिन्नंब्रह्म
तन्निर्दिश्य।तस्यैवपरादेविस्वभावामहेश्वरीत्युक्ता।परिपूर्णत्वंसर्वभावानांयस्यांनात्मनेवा
धिकं॥ब्रह्मीतेति।तथाचवैष्णवेदोपनिषदि॥अथकस्मादुच्यतेमहेश्वरः॥सर्वान्लोकान्

गृह्णातिसृजतिवासयतितस्माद्रुच्यतेमहेश्वरःइति॥उपनिषदंनरेपिवेदोवेदोस्वरःप्रोक्तोवेदं
नेचप्रतिष्ठितः॥तस्यप्रकृतिलीनस्ययःपरःसमहेश्वरः॥भीषास्माद्वातःपवतइत्यादि॥एतस्य
वाअक्षरस्यप्रशासनेगार्गिनसूर्याचंद्रमसौविधृतौतिष्ठतइति॥तथाप्रत्यक्षोपनिषत्॥
यत्परंब्रह्मसएकोरुद्रःसईशानःसभगवान्महेश्वरःसमहादेवइति॥परापंचाख्यिकायाम
पि॥सएवसर्वभूतानांस्वभावःपरमेश्वरः॥सएवभैरवोदेवोनगुहरणरक्षणःइतिपरमे
श्वरंनिर्दिश्य॥तस्यैवापराद्वैतस्वभावामहींनोत्सुका॥परंतवंसर्वभावानांयस्मान्नान्यत्
नवाधिकं॥इतिसंहरणरूपत्वंरूपपरशक्तियोगंपरमात्मनोविधाय॥एषदेवोनयादेव्यादि
स्वंक्रीडारसोत्सुकःविचित्रान्सृष्टिसंहारान्विधत्तेयुगपत्प्रभुः॥अतिदुर्घटकारित्वमस्यानु
त्तरमेवतत्॥एतदेवस्वरूपत्वमैश्वर्यंपरमोचितमिति॥ब्रह्मस्वरूपंसम्यक्प्रपंचितं॥ ॥ ॥
एवंभद्रारिकासहितःश्रीपरमेश्वरः॥एषसर्वेश्वरएषभूताधिपतिःएषभूतपालःएषचतुर्विध

MEMORIAL

कारणएषलोकानांअसंभेदायेति॥कूटस्थरूपकोऽरीत्यासर्वप्रकारेणसर्वरक्षकः॥परमात्मा
युष्मान्निरवधिकदयालिनःपुण्यानंदाःपुण्यपुरुषाःनाशासते॥पालकंचात्रपरम
त्व एकस्वरूपमेव॥तथाचिद्विलासिभेदलक्षणविपक्षसंकटात्कारणंपरमिहात्मरक्षणं॥इ
त्यभेदसंचिंतनमभिप्रेतं॥इदंचात्रपुण्यानंदनामसुतं॥सर्वभूतसुहृत्परमात्मैवानतो
कैनसद्गुरुरूपमास्थाय॥कलिचनमनिभाजःसंरक्षतीति॥यच्छ्रुतिः॥आचार्यवंशोऽहं
योभवत्यसावसावऋभगवतः॥आचार्यवान्पुरुषोवेदआचार्यस्तुतेगतिंवक्तावो
नः॥योस्माकंविद्यायाःपरंपारंतारयतीति॥परित्यलोकान्कर्मचिंतान्ब्रह्मलोकि
र्वेदमायानदिशानार्थंसगुरुमेवाभिगच्छेत्समित्पाणिःश्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठमित्यादि॥
श्रुतिजोलंश्रीगुरुरूपंसदनद्वारब्रह्मप्राप्तिमभिधत्ते॥यथाचागमश्च॥शिवशक्तिस
मायोगाज्जन्मांतरकृताच्छुभात्शिवेजानुचिंतास्यात्कर्मनामयथाभवेत्॥शिव

MEMORIAL

एवतदासाक्षादास्थायगुरुविग्रहं॥दीक्षांकरोतिविश्वात्मा शंभुःशास्त्रमनुवेधितेइति॥नहि
क्षिप्रक्षिपातेनपरिप्रश्नेनसेवयाऽउपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्वदर्शिनइति॥अभियुक्तो
क्तिश्च॥कृत्याणदृष्टिकटाक्षैर्निरीक्षणैर्नकारुण्यतोभवतिशंभविदीक्षा॥परमशि
वादिपरद्रव्यपर्यंतमागमंभाष्यमितिच॥अत्रकिंचित्संगृह्यते॥पानुमहेशः
प्रकाशमात्मतनुरित्यनेनगुरुदेवतामंत्रारामैक्यंप्रतिपादितं॥कथंआचार्यस्यप्रका
शकत्वमस्येव॥तथासूत्रं॥तथागुरुरूपायइति॥तथानहिनिकारेपि॥गृह्णातीति
गुरुस्तत्वस्तोत्रव्याप्तिप्रदर्शकः॥मंत्रकीर्यस्यतेनासावुपायइतिकीर्तितः॥रक्षकत्वंम
त्रस्याप्यस्ति॥मननात्त्रायतइतिमंत्रशब्दार्थः॥यथागमश्च॥मननात्संसारधर्मस्यो मं
त्रः स्यःपरिकीर्तितइति॥शिवसूत्रमपि॥चिंतंमंत्रइति॥चैतन्यरक्षकत्वंमंत्रस्यप्रति ६
पाद्यते॥अयमर्थः॥चतुःसूत्र्यामपि॥अध्वशुद्धिप्रकरणे॥निगर्भाभिधेयद्वयोःप्रतिपा

द्यते॥निगर्भोर्थोमहादेविशिवएवोत्तमोचरः॥नत्वकारंचदेवेशिदृश्यतेरूपवर्णिते॥
निष्कलत्वंशिवेबुध्यानरूपत्वंगुरोरपि॥नान्निरीक्षणसामर्थ्यादासनंशिष्यकांक्षितं॥
॥एतदभिप्रायेणास्मदाचार्यवर्यैःश्रीशंकरानंदगुरुभिरपिसम्यङ्निर्णीतं॥नमःशिवायना
थायचिद्रूपानंदरूपिणे॥श्रीमतेचतुरापांगपाटितानंतशंकवे॥इत्यादि॥तथाश्वे
ताश्वतरोपनिषदि॥यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ॥तस्येतेकथिताह्यर्थाःप्रका
शंतेमहात्मनइति॥एवंचसत्संप्रदायेरेवमहेश्वर्यैरेवात्माकामेश्वरःप्राप्यतेनत्वन्ये
रितलं॥प्रसक्तानुप्रसक्त्याप्रकृतमनुसरामः॥ननुकथमयमात्मापरमशिवभट्टार
कएवसर्वकर्तेत्युच्यते॥नतस्यसर्वकर्तृत्वनिषेधश्रवणात्॥श्रूयतेहि॥नतस्यकार्यं
करणंचविद्यतेनतत्समश्चाभ्यधिकश्चदृश्यतेइतिपरमभट्टारिकासंबंधेदेवसर्वकर्तृत्वसमत्वाभ्यधिकत्वप्रतिपादनपु
रस्सरंपरमभट्टारिकायाएवंसर्वजगदुत्पत्तिश्रवणात्॥असीदवातंस्वधयातदेक

मिनि॥ अस्यार्थो देवोदेवत्वमश्नुत इत्यादि॥ सासाक्षिणीवि जयतेतत्र मूर्तिरेकेत्यभिधु
क्तस्तेनश्च॥ पराभट्टारिकासंन्निधानादेवअस्यमहेश्वरस्यसत्ताश्रवणाच्च॥ केवल
मीश्वरस्यसर्वकर्तृत्वादिकंनसंजाघटिते॥ सत्यं॥ नवयं परमेश्वरः परशिवः पराभ
ट्टारिकासहितंकेवलकर्तेतिवदामः॥ किंतुशिवशक्तिरूपकमेवतत्त्वमितिनिश्चित्य
तस्यकारणत्वमवोचामः॥ तथाप्रामाणिकत्ववचनं॥ शिवशक्तिरितिह्येकंतत्त्वमा
हुर्मनीषिणइतिं॥ श्रीस्वच्छंदेपि॥ तत्रारूढःसभगवान्शिवः परमकारणः॥ कर्त्री
यंशक्तिःकारणमुच्यते॥ उभयोरपिकर्तृत्वमुच्यते॥ तेनैवाशिवाभिन्नापरशक्तिः
सर्वकर्त्रीशिवा॥ वामादिज्यादिभेदेनमिथुनत्रयतांगता॥ एकैकारणत्वंअन्य भेदजग
थाश्रुतिविरोधात्॥ अन्यथाश्रुतिविरोधःप्रसज्यतु॥ सदेवसोम्येदमग्रआसी ७

देकमेवाद्वितीयमिति॥ एकत्वावधारणेतस्माच्छिवस्यकारणत्ववचनंशक्तेरपिसमानं॥ अतए
वशक्तेरपिकर्तृत्वमुच्यतेनंशिवस्यापितुल्यं॥ नशिवेनविनादेवीनदेव्याचविनाशिवः॥
नानयोरंतरंकिंचिच्चंद्रचंद्रिकयोरिव॥ इत्यागमशतैस्तांतरीत्यापराभट्टारिकायामपिसर्व
कारणत्वमाह॥ ॥ सा जयतीति॥ ॥ सा जयतिशक्तिराधानिजसुखमयनित्यनिरु
पमाकारा॥ भावि चराचरवीजंशिवरूपकिमर्थंनिर्मलदर्शः॥ २॥ अस्यार्थः॥ साआद्याशा
क्तिरव्यवच्छिन्ना॥ पराभट्टारिकामहात्रिपुरसुंदरी॥ जयतिसर्वोत्कर्षेणवर्तते॥ सेति॥ शि
वादिक्षित्यंतषट्त्रिंशत्तत्त्वमयीसर्वत्रप्रपंचात्मिकानदुर्नीर्णाचेति॥ सर्वोपनिषत्सि
द्धात्रिपुराभिधीयते॥ एवंहिसम्प्रदायविद्भिःमहायोगिभिःपुरुषैःत्रिपुराशब्दनिर्व
चनंक्रियते॥ कथं॥ त्रिभ्यस्तेजोभ्यःपुराभूतात्रिपुरेति॥ तेजोबन्नादिभ्यःपर्वतत्वमे

वहि॥सर्वतत्वातिक्रांतत्वंब्रह्मणः तद्वारासर्वतत्वात्मकत्वंचउपनिषदेवमाह॥तथाघोरे
त्येषष्ठप्रपाठके॥श्वेतकेतुर्हारुणेयआसतंहपितोवाचश्वेतकेतोवासब्रह्मचर्यमि
ति॥पुत्रस्यवेदाध्ययनादिरूपब्रह्मचर्यंविधायसहृदयावर्षःसर्वान्वेदानधीष्वमहामना
दिनूचानमानिस्तब्धएवयायतंहपितोवाचतस्मैस्युनतमादेशमप्राक्षोयेनाश्रुतंश्रुतंभ
वत्यमतंमतमविज्ञातंविज्ञातमित्यादिनाशिष्ययोग्यतानिश्चित्यआचार्योब्रह्मविद्यासु
पदिदेश॥तत्रएकविज्ञानेनसर्वविज्ञानंद्वारासर्वतत्वानांतन्मयत्वमुक्तंतत्रदृष्टांतमाकांक्षं
माणःशिष्यःपृच्छति॥कथंभगवःआदेशोभवतीति॥यथासोम्यैकेनमृत्पिंडेनसर्वंम
ण्मयंविज्ञातंस्याद्वाचारंभणंविकारोनामधेयंमृत्तिकेत्येवसत्यमित्यादि॥अन्नमसि
क्तिंत्रेधाविभज्यविधीयते॥तस्ययस्थविरोधातुःतत्पुरीषंभवतियोमध्यमस्तन्मांसं

योनिष्टस्तन्मनइत्यादिसृष्टिकरणप्रपंचप्रकरणात्त्रिपुरैवपरब्रह्मेत्यभिधीयते॥इममे
वार्थमुत्तरत्रग्रंथकारः॥षड्विंशतितत्वात्मतत्वानीतिचकेवलाविद्येति॥स्मृतिरपि॥वि
श्वात्मकांतदुर्गांदद्यंपरमेश्वितुः॥इतिवामकेश्वरतंत्रेपि॥त्रिपुरापरमाशक्तिरद्या
जगन्महेश्वरी॥स्थूलसूक्ष्मविभेदेनत्रैलोक्योत्पत्तिमातृका॥कबीजंतन्निरोधस्त
त्तुरीयस्वरूपिणीस्वयंदेवि॥नात्रकालःकलाभावोनैकतानचेदृता॥अग्निर्बीजं
परंशुद्धंरुद्रवक्त्रंतदुच्यते॥शिवशक्तिरितिख्यातंनिर्विकल्पंनिरंजनं॥परयातीतं
वरारोहेवाङ्मनोतीतमद्भुतं॥अनिष्कळंचसकलंनिरूपंनिर्विकल्पकं॥निर्द्वंद्वंपरमंतत्
त्वंशिवाख्यंपरमंपदं॥इति॥अस्मदुक्तसच्चिदानंदवासनायांच॥विश्वात्मिकांतदुर्गां
र्णांप्रकाशात्मकींरूपिणीं॥परापरमयींदेवींमात्मत्वेनविद्म्यहं॥इत्यादिबहुश्रुति

स्मृत्यादिषु सर्वोत्कृष्टत्वं त्रिपुरायाः तत्र तत्रोद्घोष्यते ॥ एतदेव हि विद्वेषिणि ॥ निजसुख
मयनित्येनिरुपमाकारत्वेननिजस्वाभाविकैःसुखमयःदुखासंभिन्नानंदरूपः ॥ नि
त्यःसार्वकालिकःनिरुपमःनित्यमभ्यधिकःआकारःस्वरूपंयस्यासानद्वयमर्थःनि
रवधिकाकनिरानंदरूपिणीति ॥ तदेवोपनिषत् ॥ तस्येयंपृथिवीसर्वावित्तस्यपू
र्णास्यात्सएकोमानुषआनंदः ॥ इत्युपक्रम्यसएकःप्रजापतेरानंदइत्यंतायाउ
त्तरोत्तरत्रोत्तगुणिनक्रमेणमनुष्यादिचतुर्मुखपर्यंतंपुरुषाणंआनंदपरंप
रामुपन्यस्य ॥ सएकोब्रह्मणआनंदः ॥ सयश्चायंपुरुषे ॥ यश्चासावादित्येसए
कइति ॥ सर्वोत्कृष्टानंदवद्ब्रह्मणःसर्वात्मकत्वंसर्वोत्तीर्णत्वं ॥ श्रुत्युपनिषदंत
रेपि ॥ भूमैवसुखंभूमात्वेवविजिज्ञासितव्यमितिभूम्ना ॥ यत्रनान्यत्पश्यतिना
न्यच्छृणोतिनान्यद्विजानातिसभूमेति ॥ अवधिनानंदमयमेवब्रह्मश्रूयते ॥ए

तस्यान्यानिमात्रामुपजीवंतीति ॥ इतरेषांब्रह्मानंदसमुद्दिश्यघाप्रसुच्यते ॥ कामकेश्वरतंत्रे ॥च
तुरास्यं ॥ प्रणमामिमहादेवींपरमानंदरूपिणीं ॥ अद्यापियत्पदाजानंतिनमनागपिदेव
ताः ॥ नित्यानंदघनंपदंतनुते ॥ नित्यानंदेनरूपमद्वैतनिर्विकल्पमितिते ॥ निष्पंदमान
सुखसोधसुधास्वरूपेति ॥ परमानंद [redacted] संदोहप्रमोदभरनिर्भरइति ॥ परमा
नंदसंपूर्णपरसौभाग्यदायकमित्याद्यभियुक्तोक्त्याचसच्चिदानंदरूपिणीत्रिपुरेति
निश्चीयते ॥ भावितरांचरबीजं ॥ भावितोहृत्सद्यमानयोश्वरांचरयोःस्थावरजंगमयोः
बीजंयोनिःकारणमित्यर्थः ॥ यच्छृणोति ॥ योदेवानांप्रथमंपुरस्तादद्भ्योधियोरुद्रोम
हर्षिः ॥ हिरण्यगर्भंपश्यतजायमानंसनोदेवःशुभयास्पृत्यासंयुनक्तु ॥ सविश्वकृद्विश्व
कर्मामहात्मायोनिःसदाजनानांहृदयंसन्निधत्तात्मानंसर्वेयोवेदेदंश्च

प्रहिणोतीति॥ सईश्वरोस्यजगतोनित्यमेवनानाहेतुर्विधेयनाय॥ एकोबह्वीनंबहूना
मेकंबीजंबहुधायःकरोतिइत्यादिद्रष्टव्या॥ यथासापरमाशक्तिःस्वेच्छयाविश्वरूपि
णी॥ स्फुरन्नामात्मनःपत्रेयत्तदाचक्रस्यसंभवः॥ यथान्यग्रोधबीजस्यशक्तिरू
पोमहाद्रुमः॥ तथाहृदयबीजस्थंजगदेतच्चराचरं॥ यासस्रजेविधातारंसर्गादा
वादिभूरिदमिति॥ जगच्चित्रंसमालिख्यस्वयमेकाविग्रहः॥ स्वयमेवसमालो
क्यसंतुष्टापरमाद्भुता॥ प्रकाशबीजंसत्तेनविमर्शोस्वरूपिणीमिति॥ न
शिवस्ययथाजगन्निर्मातत्वेनसंगच्छते॥ एवंपराशक्तेरपिपरमशिवेन
विनाकारणत्वेनभवेदिति॥ तत्कथमुच्यते॥ भाविचराचरबीजमिति॥ अत
आह॥ शिवरूपविमर्शेनिर्मलादर्शइति॥ शिवस्यस्वरूपमहमित्येवमाका

शक्त्यावि
ना

१०

रूपं१

रंतस्यविमर्शः॥ परामर्शः॥ परामर्शमहमित्येवंज्ञानं॥ तस्यप्रकाशनेनिर्मलादर्शः॥ स
म्यक्प्रकाशनचतुरइत्यर्थः॥ अयमर्थः॥ यथाकश्चिद्राजाअतिसुंदरः॥ स्वात्मा
भिमुखवस्थितस्वच्छदर्पणतलेस्वात्मप्रतिबिंबंसम्यक्प्रसमीक्ष्यतत्प्रतिबिंबं
अयमहमिति जानीतेएवंपरमेश्वरोपिस्वाधीनभर्तांस्वात्मशक्तिंसम्यगव
लोक्यस्वस्वरूपमवगच्छतिपरिपूर्णोहमिति॥ एवंदर्पणस्यस्वसंनिहितवस्तु
संबंधाभावेस्वांतर्गतप्रतिबिंबाद्यभासमनुपपन्नंभवति॥ तद्वत्॥ पराशक्ति
रपिपरमशिवसंगाभावेस्वांतरिच्छतप्रपंचनिगरणंनसंघटतइत्यर्थः॥ लभ्य
मेतत्॥ तस्मान्नकेवलेनशिवेनवाकेवलशक्त्यावाजगन्निर्मीयते॥ किंतूभा
भ्यामेवकामकामेश्वरीभ्यांअखिलंतत्वंजानंश्चानन्वेते॥ यथाश्वेताश्वतरो

पनिषदि॥यएको जालवानीशतईशानीभिःस्वशक्ति॥यएवैकउद्भवेसंभवेच॥
यएकोवर्णोबहुधाशक्तियोगाद्वर्णाननेकान्निहितार्थोदधाति॥विदितविश्व
मादोसदेवस्वनोबुध्यासुभयासंयुनक्तु॥यथोक्तमभियुक्तैश्च॥स्वेच्छाविभा
वितानंदेजगद्रूपिविततानवतूनोमिसंविन्महापीठंशिवशक्तिपदाश्रयं॥
इति॥अखंडितस्वभावोपिविचित्रांमात्रकल्पनां॥स्वहृन्मंडलचक्रेयःप्रथय
तेनमशिवं॥सशक्तिकमहमित्येवंरूपंपरब्रह्मेतिनिर्णीतं॥अत्रयद्वक्ष्यं
व्यंतदुत्तरत्रसम्यक्प्रपंच्यनिरूप्यतइत्यलं॥२॥सविमर्शमेवब्रह्मवदंति
तत्कथमुच्यतेसविमर्शंब्रह्मेत्यतआह॥मूलं॥स्फुटशिवशक्तिसमाग
मबीजांकुररूपिणीपराशक्तिः॥अणुतररूपानुत्तरविमर्शलिपिलक्ष्य ११

विग्रहाभिति॥३॥अस्यार्थः॥अत्रपराशक्तिशब्देनप्रकृत्याख्यामहाशक्तिपुरसुंद
रीअभिधीयते॥स्फुटशिवशक्तिसमागमबीजांकुररूपिणीति॥शिवश्चशक्ति
श्चशिवशक्तीतयोःसमागमःसंयोगः॥स्फुटोव्यक्तःशिवशक्तिसमाग
तेनबीजांकुररूपिणीबीजादंकुरंअंकुराद्बीजमितिवत्शिवतत्वादिक्षितितत्व
पर्यंततत्वजालमुत्तरोत्तरमुद्भवेयदित्यर्थः॥अत्रशिवशब्देनज्ञानशक्ति
रभिधीयते॥ज्ञानशक्तेरधिष्ठितत्वात्शिवत्वस्य॥शक्तिशब्देनापिक्रिया
शक्तिरभिधीयते॥क्रियाशक्तिरधिष्ठितत्वात्॥शक्तितत्वस्यचिदानंदस्वरू
पिण्याःसर्वत्रज्ञानक्रियाशक्तिभ्यामेवप्रपंचनिर्माणदर्शनात्॥तथाश्वेता
श्वतरोपनिषदि॥यदिनंतेदृश्येतेतदानंदयोनिः॥तेनजीवंतितदेषासुक्ताप

रेकारएषआनंदःसमाग्योनिः॥कामरूपाविनीसआनंदयोनिः आनंदोब्रह्मब्रह्मैवै
षादेवी।एकानेकाप्रपंचास्यात्॥चतुर्थंपौरुषार्थेआनंदरूपेतिन्यायागमश्च॥
यदासापरमाशक्तिःस्वेच्छयाविश्वरूपिणी॥स्फुरत्तामात्मनःपत्र्येत्तदाचक्र
स्यसंभवः॥प्रत्यभिज्ञासूत्रेपि॥चितिःस्वतंत्राविश्वसिद्धिहेतुरिति॥अभि
युक्तोक्तिश्च॥सायोनिःसर्वदेवानांशक्तीनांचेत्यादि॥एवंचार्थोवर्णितव्यः
सेवपराशक्तिः॥स्वयमेवशिवःशक्तिःभूयोविश्वंसृजतीतिद्रष्टव्या॥तथाचि
द्विलासेमोदिनीप्रमुखमाशिवंमतंतत्रचक्रमिहचक्रमुत्तमं॥स्वस्वभावस
मयावभासिनीदेवताभवंतिसांविदीकलाविसर्गशक्तिर्विश्वस्यकारणं
चनिरूपिताऐतरेयारण्यवेदांतेपरामर्शसविस्तरात्॥इत्यभियुक्तोक्तिः॥पु ७२

नस्तामेवविशिनष्टि॥अणुतररूपानुत्तरविमर्शलिपिलक्ष्यविग्रहाभवतीति॥अणु
तरमत्यंतसूक्ष्मरूपमस्याइति॥अणुतररूपा॥यश्रुतिः॥सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरंनित्यंतत्व
मेवत्वमेवतत्॥य हृत्पद्मगह्वरमित्यादि॥एषआत्मांतरहृदयेस्त्रीश्चिहिरू
पाह्यासर्षपार्वेति॥तथावचनं॥अणोरणुतरादेवीमहतोपिमहीयसी॥अत्रेदं
हृस्यं॥अणुतरलिपिरकारः॥विमर्शलिपिर्हकारः॥ताभ्यांलक्ष्यंविग्रहंस्वरूपं
येस्यास्सा॥तथोक्तं॥अत्रानुत्तरविमर्शलिपिलक्ष्यंविग्रहेत्यनेनाहमात्मिका
तन्मर्भितसमस्तवर्णकादंबकापरावाक्॥अकारादिहकारांतपंचाशदक्षर
रूपिणीवर्णपदमंत्रकलातत्त्वभुवनात्मकसमस्तप्रपंचजनयित्री॥परामहा
रिकासमस्तभूतांतरात्मासर्वत्रवेदांतेअहमित्येवमाकारेणप्रतीयमानाहृत्य

तद्वत्सुखं भवति॥ तथा हृदयाकाशेऽप्यके॥ अस्मिन्वाइदमग्र आसीत्॥ तदात्मानं वेदा॥ अहं ब्रह्मास्मीत्तरे येपि॥ तत्रोहमहमिति॥ नापनीयेपि॥ कस्त्वमित्यहमिति होवाच॥ एवमेवेदं सर्वं तत्सादहमिति सर्वाभिधानं॥ तस्यापि लयमाकाशस्त्वेव भवति सर्वं ह्येतदात्मा॥ अयं हि सर्वान्तरात्मा॥ सहीदं सर्वं॥ निरात्मकमात्मैवेदं सर्वं॥ तस्मात्सर्वात्मकेनाकारेणसर्वात्मकमात्मानमन्विच्छेद्वेदं सच्चिदानंदरूपमिति॥ तत्रैवान्यत्र॥ तदाएतद्ब्रह्मअहृदयं हृदयान्॥ नित्यं सुखंबुधंसत्यं सूक्ष्मं परिपूर्णं सच्चिदानंदचिन्मात्रमेवेतिपरमात्मानमभिधायतदुपासना प्रकारमप्याह॥ सुविभांतसुकृद्विभांतंपुरतोस्मान्सत्सर्वस्माद्विभांतमद्वयं पश्यंति॥ हंसस्सोहमिति॥ ब्रह्माभवतियएवंवेद॥ इतिरहस्यमिति॥ पूर्णोहं

भावभावनारूपमात्मोपासनमत्यंतंगोपनीयं॥ गुरुमुखादेवावगंतव्यमिति॥ श्रुतिरेवाह॥ तथाच्छांदोग्ये॥ सप्तमप्रपाठके॥ एवंदेवतेक्षत्यादिना॥ तेजोबन्नात्मकत्रयी सर्वजगन्निर्मात्रीत्रिपुरमभिधाय॥ योवैभूमातत्सुखं॥ यत्रनान्यत्पश्यति नान्यच्छृणोति नान्यद्विजानाति सभूमेतिनिरतिशयानंदरूपिणीतामेवनिर्दिश्य॥ सएवाधस्तादुपरिष्टाच्चपश्चात्पुरस्तादहमात्मानंनिर्दिशति॥ अहमेवाधस्तादहमुपरिष्टादहंपश्चादहंपुरस्तादहंदक्षिणतोहमुत्तरतोहमेवेदंसर्वमितीति॥ तथावृहदारण्यके योहमस्मिभगवोदेवतेनासावेत्वमसिभगवोदेवतेत्यादि॥ स्मृतिरपि॥ हृच्चकारोहृदयंतेहकारस्यदिकंविदुः॥ अहमात्मैकमहंतं येसकलागमविश्रमः॥ अकारः सर्ववर्णेष्वप्रकाशः परमःशिवः॥ हकारोंत्यःकलाशक्तिः

रूपो विमर्शीकर्त्तव्यः प्रकीर्तितः॥ नानयोः सामरस्यं यत्परस्मैनहिस्फुटं॥ इति॥ श्रीवि
रूपाक्षपंचाशिकायामपि॥ स्वपरावभासनक्षमआत्मविश्वस्यथःप्रकाशोसोह
मिति॥ सएकउल्लोहंतास्थितिरीदृशीनस्यात्इदंवचनसहस्रमनुसंधेयमितिनअलं
अतिविस्तरेणोइतःपरंप्रबंधेनप्रतिपाद्यांकामकलाक्षररूपिणीं॥ एवंशिवः
कामःतदक्षरस्वरूपंवक्तुंउपक्रमते॥ परशिवरविकरनिकरेप्रतिफलतिविम
र्शदर्पणोविश्वदे॥ प्रतिरुचिरुचिरेकुड्येचित्तमयेनिर्विशतेमहाबिंदुः॥४॥ इ
त्यादिकलाचंद्रहनेंदुविग्रहोबिंदुरित्यंतं॥ परशिवःप्रकाशैकस्वभावःपरंशि
वभट्टारिकएवदीप्तिनकरःतस्यकराःकिरणाःपुंजःतस्मिन्विश्वेनिर्मलेवि
मर्शदर्पणेविमर्शोनामअनवधिकारविस्फुरणशक्तिः॥ तथाप्रत्यभिज्ञायांसा ७४

स्फुरनेत्यादिनेवदर्पणत्वेननिरूप्यते॥ स्वस्वरूपमकाशात्मानंत्रप्रतिफलनंना म
स्वरूपावलोकनं॥ तादृशप्रतिफलनरूपावलोकनेसतिचित्तमयेज्ञानैकस्वरूपे
प्रतिरुचिरुचिरेप्रतिप्रकाशमनोहरेकुड्येमहाबिंदुर्निविशतेप्रतिष्ठामवति
चेतिनस्यकुड्यस्यनिरूपणं॥ महाबिंदोर्धर्मीबकारणत्वात्॥ लोकेपिसूर्यकिर
णसिद्धेनदर्पणतलेसूर्यकिरणप्रतिफलनानंतरंनिकटगतकुड्येसूर्यकिरण
प्रतिहननेजोबिंदुप्रत्यक्षंप्रतिपद्यते॥ तद्वत्प्रकाशरूपपरमेश्वरस्यदर्पणवत्स्वस्वरू
पविमर्शसंबंधेजायते॥ तदानींतत्रमहाबिंदुःपरमेहमित्येवंरूपंपरमेश्वरोवभास
तइत्यर्थः॥ तथाचयच्छ्रुतिः॥ सइदेवसोम्येदमग्रआसीत्॥ तदात्मानमेवाहंब्रह्मा
स्मीतिच॥ सईक्षत॥ सेयंदेवतेक्षतलोकान्सेजाइतिमत्यादिश्रुतिषुस्वात्मशक्ति

रीक्षणमिमुखपरं ब्रह्म जगत्कारणमित्युच्यते॥आगमश्च॥स्फुरत्तामात्मनः परमेतदाच
क्ष्यसंभवइति॥प्रत्यभिज्ञायामपि॥सास्फुरत्तामहासत्तोदेत्रा कालविशेषिणी॥सेयं
सारतया चोक्ताहृदयपरमेष्ठिनइति॥परमानंदयोगिनोपि॥ईदृगियत्तादिविलोमा
तरंस्वानुभवनिसंवेद्यंतत्तादृक्स्फुरत्तारोषसंवित्करणात्मानुसार्यीइत्यादि॥अन्यत्स
र्वंशिवरूपविमर्शनिर्मलादर्शइत्यत्रप्रपंचितं॥तत्रैवावलोकिनेमिद्यलंतादृग्
ज्वलात्मकंराज्यवलोकनोद्भूताहंभावमेवविद्धिनष्ट॥चिन्मयोहंकारस्सुव्य
क्ताहारीसमरसाकारः॥त्रिवेत्रांकिमिथुनपिंडःकबळीकृतभुवनमंडलोज
यति॥५॥अहंकारइत्युद्भूतात्मस्मरणानुभवाभिव्यंजकोयोहमहमित्येवंविमर्शः
तस्यकार्यःकरणंमहाकारः॥एवंभूतोहंकारः॥जयति॥सेवोत्कर्षरावर्तते ७५

प्रकाशात्मविश्रांतिरहंभावेतिकीर्तितः॥चिन्मयःज्ञानैकस्वभावः॥सुव्यक्ताहारी
समरसाकारः॥अश्वश्चअहोसुतरांव्यक्तोसुव्यक्तः॥स्वेपरस्वरोद्भूतरूपोवक्तव्य
ताहेत्रीतयोःसमरसः॥एकलोकविभ्रांतअकारः॥निजरूपंयस्यस्रिवैप्रकाशः॥रा
ज्ञिर्विमर्शश्चएतं■पदिव्यदंपतिमयंपिंडीभवति॥एकलोलीभवति॥यत्रस्त्रियः
राज्ञिमिथुनमयंपिंडः॥अतएवकबळीकृतभुवनमंडलः॥स्थापितंभुवनमंडलंषट्त्रिं
शत्तत्वसंघातमयंयेनसः॥अयमर्थः॥प्रत्याहारन्यायेनअंतर्गर्भितसमस्तवर्ण
कदंबकाहंकाररूपप्रकाशविमर्शनंस्फुटादेवत्रयार्थात्मकसर्वप्रपंचविकासो
भवति॥तथाचश्रुतिः॥एकोवर्णोबहुधाशक्तियोगाद्वर्णाननेकान्निहितार्थोदधा
ति॥तापनीयेपि॥ॐकस्त्वमित्यहमितिहोवाच॥अहमेववेदंसर्वं॥तस्मादेवाहमि

ति॥सर्वाभिधानमिति॥कैवल्योपनिषदि॥ॐमासहायंपरमेश्वरंप्रभुंत्रिलोचनंनीलकंठं
प्रशांतं॥ध्यात्वामुनिर्गच्छतिभूतयोनिंसमस्तसाक्षिंतमसःपरस्तात्॥सब्रह्मसृष्टि
वस्रष्टहरिःसेंद्रःसाक्षरःपरमस्वराट्॥इत्युक्त्वात्॥तद्ब्रह्माहमितिज्ञात्वासर्वबंधैःप्र
मुच्यते॥इति॥कामकामेश्वरीरूपंब्रह्मनिर्दिश्यतदुपासनमेप्यहंब्रह्मकएवंविदधा
ति॥अत्रैवान्यत्रवेदेश्वसर्वैरहमेववेद्योवेदांतकृद्वेदविदेवचाहं॥इतिअहमास्मकमेवब्रह्म
निर्दिश्यते॥बृहदारण्यकेपि॥तथेतस्यसऋषिर्वामदेवः॥प्रतिदेवःअहंमनरहंस
र्यश्चेत्यहंरूपमुपासनमभिधायविपरीतबाधकमाह॥योन्यांदेवतामुपास्तेअन्योसा
वन्योहमस्मीतिसनवेदयथापशुरिति॥तत्रैवान्यत्र॥देवैवराजेवाहमेवेदंसर्वंस्मीतिम
न्यते॥इति॥त्वंवाअहमस्मीतिभगवोदेवतेरहंवैत्वमसीत्यादि॥तथागीताभाष्ये॥ऊस्

DR BHAU DAJI LAD MUSEUM MEMORIAL

ज्यासमाधानंयेध्यायंत्यन्यदेवताः॥भिक्षितास्तेभिक्षितामिमुमुक्षिता
इति॥विरूपाक्षपंचाशिकायामपि॥विमर्शस्यकलाःपदमात्रार्णास्तत्रिधाक्ष्यं
तत्वकलात्मार्थोधर्मिणःइत्थंप्रकाश्यअहमेवाहमितिप्रकाशोस्मिनेत्तमसामिति
तथाअहमिति॥सएकउक्तोहंतास्थितिरितीतस्येति॥रहस्यागमेपिपूर्णोहंतालक्ष
भावेनकृत्रिमाहंतयाविना॥आत्मानमात्मनासाक्षाद्यःपश्यतिसपश्यति॥अथ
इतःपरंतुरोहाभ्यांचिन्मयेनिर्विशेषेमहाबिंदुः॥इत्युक्तंबिंदुस्वरूपनिरूपणं
णहाराकमकलासुपदिशति॥॥मूलं॥॥सितेतरोणबिंदुयुगलंविविक्तंत्रि
वशक्तिसंकुचत्प्रसरं॥कामर्थसृष्टिहेतुःपरस्परानुप्रविष्टविस्फुटं॥६॥बिंदुर
हंकारासारविरेतोमिथुनसमरसाकारः॥कामःकमनीयतयाकलाचदहनेंदुवि

DR BHAU DAJI LAD MUSEUM MEMORIAL

हौबिंदू॥ईतासितः शुभः॥रोणः रक्तः॥तद्रूपंविंदुतयोर्युगळंअतएवविविक्त
श्रीवशोक्तिः अन्योन्यंविहरणशीलेश्रीवशाकीयस्मिन्कर्मणितत्॥अतएवसं
कुचत्प्रसरं॥संकुचन्सुकुळीभवन्प्रसरत्॥जगत्सृष्टिरूपोयस्मिन्तत्॥वाचः॥
परापश्यंत्यादिरूपसमस्तशब्दार्थः॥श्रीकादिक्षित्यंतंषड्भिन्नात्मरूपाः॥तेषांसृ
ष्टिः॥षडध्वात्मकं॥जगन्निर्मितः॥तत्रहेतुःकारणंतथासौभाग्यहृदये॥वर्णक
लापदंतत्वंमंत्रोभुवनमेवच॥इत्यध्वषट्कंदेवीश्रीभातिस्वयिचिदात्मनि॥परस्परा
नुप्रविष्टः परस्परंअन्योन्यंअनुप्रविष्टंअंतर्गतं॥विश्वेष्टं॥एवम्भूतंचतत्॥ए
वंभूतेसितंशोणंबिंदुयुगळंकामकामेश्वरीरूपंदिव्यमिथुनंविभावयेदिति प्र
वेणसंबंधः॥अत्रेवमनिरहस्यं॥यःपरःसमहेश्वरःइतिश्रुत्युक्तरीत्यानिखे

लवेदादिशब्दोत्पादकोनुत्तराभिधेयःपरमेश्वरः॥स्वात्मोद्भूताखिलप्रपंचविल
यात्मकविमर्शशक्तिमनुप्रविश्यबिंदुभावमयते॥ततःसाविमर्शशक्तिरपिस्वां
तर्गतप्रकाशमयबिंदुमयमनुप्रविशति॥ततश्चबिंदुरूर्ध्वोभवति॥तस्माद्बिं
दोर्नादात्मिकासमस्ततेजोर्भाभिर्निर्गत्यश्रृंगाटरूपतामुद्वहते॥एवंचबिंदु
नादस्वरूपयोस्तयोःप्रकाशविमर्शयोरहमितिशरीरंभवति॥एवंद्विरूपयोस्तयो
र्मध्येएकोविमर्शोरक्तबिंदुरूपंभजते॥अपरःप्रकाशःशुक्लबिंदुभावंभेवेति॥उभ
योर्भेदनेमिश्ररूपंसर्वतेजोमयंपरमात्मस्वरूपंभवति॥तथारहस्याम्नाये॥प्रका
शविमर्शसंकाशंप्रकाशोऽयमर्थः॥सम्यग्निर्णयी॥प्रसीदभगवन्शंभोममात्मोपास
नंप्रति॥योभवतिसंदेहःतंभवान्वक्तुमर्हसि॥आत्मानुसंधयात्मानंपरात्मकतरू

पिएः॥ भगवन्यःपरानंदसंकथंवदमेप्रभो॥ इतिपृष्टवतींदेवींप्रत्याहपरमेश्वरः॥ स
कलाधारभूतोयःसमस्तस्योपरिस्थितः॥तस्मिन्नात्मनिसाध्यायस्वात्मानंपरमंव्रजे
त्॥आवयोर्जगदात्मत्वान्नदात्म्यादावयोरपि॥आत्मोपासनमानंदसर्वेषांसिद्धिजा न
तां॥नादात्म्यादावयोर्नित्यंजगत्त्राणउभोहितो॥इत्वेतान्सकलान्सम्यक्जानीया
त्सविद्यंपरं॥विमर्शः॥आवयोरपिनादात्म्यंकथंयोगोपिरंभवे॥कर्मसाम्यकथंके
ननिरश्नित्यावृतकौ॥इत्यादिप्रश्नपंचकस्योत्तरमाह॥शिवः॥शिवकामात्परं
तत्वंवर्ण्यतेइतिचेच्छृणु॥समोदयःप्रियेवक्ष्ये॥नालंवाग्विषयातीतं॥परार्णरव्यक्ति
वेच्छायांसत्यासेविभूषानदा॥अजायतपरार्णरव्याबीजादंकुरवत्प्रिये॥अनुप्र
विश्यनांत्राक्तिंकामाद्येःपीडितोभवेत्॥समस्तबीजगर्भाद्याःसूक्ष्मबिंदुत्वमेति ७८

सः॥तंप्रविश्याविकाभूत्वास्वानंदाकारतांगता॥तत्राप्यजृंभितानत्माद्बिंदुरूप्यू न्य
तांगताःतथासाबिंदुमुद्घनीहारग्रवदुत्थिता॥तुल्यंकालोविताभिन्यरस्मिकोटिविडं
बिनी॥षट्त्रिंशत्तत्वगर्भाढ्यापरमाद्यर्णगर्भिणी॥सापुंभावापरंबिंदुप्रविश्यध्वनि
तांगता॥सापिनादात्मिशक्तियोनिभेत्यस्वशक्तितां॥तयोर्विभेदयोरेकोरक्तोन्योशु
क्लतांगतः॥मध्यंबिंदुविभिश्चांतनुसुषुम्णानुदकात्मिकाभिस्यादिनाबिंदुत्रयनिरूपणंकृतं॥तदि
हप्रसंगात्किंचिदुक्तं॥अन्यत्सर्वंगुरुमुखादेवगंतव्यं॥श्रुतिरपि॥एकोवर्णोबहुधाशक्तियोगा
दिस्यादिस्यादि॥एतदेवबिंदुत्रयनिरूपणंविवरोति॥बिंदुहंकारात्मेति॥बिंदुरुक्तस्वरूपः॥अहं
वर्णकारः॥अंतर्गर्भितसमस्तेरारनुत्तरा॥स्फाररूपाकारहकारोनादात्म्यंस्वरूपंयस्यसः॥वर्णो
कारयति॥सूत्रेणअहंशब्दात्कारशब्दप्रत्ययः॥विकारइतिवत्॥अतएवतन्मिथुनसम

रसाकारः॥एतयोरकारहकारवाच्ययोः प्रकाशविमर्शीयोर्मिथुनंहृदंतस्यदिव्यदंपतिरूपस्य
मिथुनस्यसमरसःपरस्परानुप्रविश्यमानमायासंकल्पंतदेवाकारःस्वरूपंयस्यसः॥एवंभूतोर
विःसितशोणबिंदुसमरसीभूतोभिश्रीबिंदुरित्यर्थः॥तोकेपिसूर्यस्यभिश्ररूपत्वंअग्निसोमयोः
प्रवेशनिर्गमश्रवणादेववर्णयति॥तथा॥उद्यंतंवावादित्यमग्निरनुसमारोहति॥अग्निंवावा
दित्यःसायंप्रविशति॥इतिश्रुतेः॥अमासःसूर्यचंद्रमसोवस्यांतिथौनिष्ठतइतिअमाशब्द
व्युत्पत्त्याचंद्रसूर्ययोःप्रवेशनिर्गमनेप्रसिद्धेतस्माद्रविभिश्रबिंदुरेव॥अतएवास्योपास्य
त्वमाह॥कामइति॥काम्यतइत्यभिलक्ष्यतेस्वात्मतेनपरमार्थमहद्भिर्योगिभिरितिकामः॥
तत्रकामःकमनीयेतिकमनीयत्वं॥तथाचोपनिषदि॥हिरण्मयेनपात्रेणसत्यस्यापिहितंमुखं
प्रणवात्सर्वसुवर्णइतिईशावास्येपिसपर्यगाच्छुक्रमकायमव्रणमस्नाविरंशुद्धमपा

पविद्धमितिं॥तथातत्रैवयतिंरूपंकल्याणंयत्तेपश्यामिसोसावसोवसोपुरुषसोहमस्मी
ति॥महासुंदरंकामेश्वरंअभिधाय॥तादृशमहिमापरामृशति॥रहस्याम्नायेच॥निरु
त्तरंनिरोधारंसंविदानंदसागरं॥यदेतच्छांभवंभिश्रंनिर्वाणाधारतांगतं॥इत्यादि॥कला
विमर्शशक्तिः॥दहनोवह्निः॥इंदुःचंद्रः॥तावेवाकारौयस्यबिंदोः॥दहनेंदुविग्रहोबिंदुः॥अ
यमर्थः॥अग्नीसोमरूपिणीविमर्शशक्तिःतदुभयभूतकामेश्वरीविनाभूतामहात्रिपु
रसुंदरीबिंदुसमष्टिरूपा॥कामराजकलेत्युच्यते॥सैवोपास्यतायासर्वागमेषूद्घोष्यते॥त
थाहि॥शुक्लःशिवोरक्तशक्त्यापराशंभवेदतः॥रक्तःशंभवरूपेणपरानंदेनशक्ति
तः॥रक्तःशिवःशुक्लशक्त्यापराशंभ्वैक्यभावतः॥रक्तःशिवःशुक्लशक्त्यास

चिदानंदलक्षणमिति॥ अन्यत्रापि अग्निबिंदुपरिकल्पितानां अन्यबिंदुरचितस्त
नद्वयीं॥ नादबिंदुरश्नानुरणास्पदं नोमिते परश्रिवे परांकळं॥ मिहिरबिंदुसुरवंतद्
धोल्लसच्छ्रिहुताशनबिंदुयुगस्तनीं॥ सहपरार्धकळारश्नास्पदं भजतिनित्यमिमां
परदेवतां॥ ईकारार्धगतोबिंदुः सुरवंभानुरधोगतः॥ स्तनोद्दहनरीतांशुयोनिर्ही
र्धकळाभवेदितिरहस्यं॥ अयमर्थनिष्कर्षः॥ स्वांतर्गतानंतरं पिनाक्षरराशिमहामं
त्रीयंपरमहंतामयीप्रकाशानंदसारबिंदुत्रयसमष्टिभूतदिव्याक्षररूपिणीकामक
लानाम महात्रिपुरसुंदरीमात्रकापरमयोगिभिः महामहेश्वरैरनिशंअनुस्मर्तव्येति
एवंभूतमहास्थंब्रह्मोपनिषदि-वप्रतिपाद्यते॥ यथा॥ अथास्यपुरुषस्यस्थानानिभ २०

वंति॥ नाभिहृदयकंठंमूर्धीच॥ तत्रचतुष्पादंब्रह्मविभाति॥ शुभ्रमक्षरंजागरितं॥ स्वप्नसु
षुप्तं॥ जागरितेयेब्रह्मा॥ स्वप्नेविष्णुः॥ सुषुप्तेरुद्रः॥ तुरीयमक्षरं॥ सआदित्यः॥ सवि
ष्णुः॥ सप्राणः॥ सपुरुषः॥ सजीवः॥ सोग्निः॥ सईश्वरः॥ स जाग्रति॥ तेषांमध्येयस्तंब्र
ह्मविभाति॥ अछायमपवनमश्रोत्रमपाणिपाद ज्योतिर्विदितमिति॥ अस्यार्थः॥ अ
स्यएषदेवस्यसंप्रसादोनयमिस्वगइत्यादिश्रुतिवाक्यजालेनिरूपितार्थकस्यपुरु
षस्यचत्वारिस्थानानि॥ मूलाधारकंठदेशेनाभागरूपिणीभवंति॥ तेषुचतुस्थानेषुत्रि
पादंत्रिविधंचरणंब्रह्मसर्वव्यापनशीलंशुभंस्वच्छप्रकाशं॥ अक्षरंनक्षरमितीतिव्युत्प
त्याजगदुत्पत्तिकारणत्वान्मूलकारणभूतंविभाति॥ तमेवभांतमनुभातिसर्वं तस्यभासा
सर्वमिदंविभाति॥ इतिनिरवधिकतेजोमयंसच्चिदानंदइत्यर्थः॥ एवंभूताक्षरस्यस्थान रे

षुउपदेशद्वारा अवयवस्वरूपमुक्त्वा तुरीयंसमुदायरूपंपरमाक्षरमिति॥ स आदित्यइत्या
दिभ्यःसईश्वरोजाग्रदिसंनंमनंआदित्यःप्रकाशरूपःविष्णुःव्यापनशीलःप्राणस्सर्वजी
वदायकःपुरुषःसर्ववर्त्तीजीवःप्राणादिरूपीअग्निरन्नेताएवंभूतःईश्वरःविमर्शाख्य
कामेश्वरीयुक्तःपरमशिवइत्यर्थः॥तथाचोक्तमथर्वणिशारीरेप॥अथकस्मादुच्यतेईशा
नइत्युक्तास्वयमेवव्याचष्टेयःसर्वान्प्रभवांसिशानईशानिभिःपरमशक्तिभिरिति॥तथा
न्यत्रपरास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाच॥इतिएवंभूतः
कामेश्वरःतुरीयाक्षररूपःजाग्रतिजागर्तीत्यर्थः॥व्यत्ययेबहुलमितिसूत्रेरासुपू
तिङन्तप्रत्ययविधानात्॥अत्रजागरणंनामपराप्रत्यंनीमध्यमावैखरीमयमात्रे
काचक्रात्मकश्रीचक्रमध्यस्थसर्वानंदमयाख्यनिरवधिकतेजोमंडलभवनेवैरवा २१

नलसंरूढसंवर्त्तीनलचिह्नंकामेश्वरंकपर्यंकनिविष्टमिसुंदरं॥इत्युक्तरीत्याप्रकाशानंद[redacted]
थरूपत्वं॥एतदभिप्रायेणलीलाविनोदनोद्युक्तइत्यत्रजागरूकइतिव्याख्यानं॥तत्तादृग
क्षरं[redacted]ज्योतिर्मयंनिष्कलमित्याचष्टेतेषांमध्येइत्यादिना॥तेषां
आधारहृदयकंठप्रदेशोन्नतांगरूपस्थानविशेषोपासनात्तुसानामवयवाक्षराणांम
ध्येयस्परंतुरीयभूतंअक्षरंब्रह्मनिर्वाणाख्यंविभातिविद्योतते॥एवंभूतंनिष्कलमि
त्याहअथायमवनेमित्यादिना॥परमंशुभ्रंकलिलमक्षरंनिरूपयति॥ज्योतिर्विविदइ
ति॥वंदेज्योतिरनुत्तरमित्यादिनाप्रकाशात्मकत्वेवज्योतिर्मयत्वंविदितं॥सर्ववे
दांतैःविविदितमित्यर्थः॥पुनरपिज्योतिर्मयमक्षरंब्रह्मसर्वात्मकंसर्वेश्वरंनिर्वाण
रूपमितिस्वयमेवश्रुतिःसृष्टिमाचष्टे॥यथा॥यत्रलोकानलोकादेवानदेवावेदान

वेदायज्ञानयज्ञामानानमातापितानपिता॥सुषानसुषाचांडालेनचांडालाःपोल्कसेनपोल्कसः॥
तापसेननतापसःएकमेवतत्परंब्रह्मविभातीत्येवंश्रुतिः॥सर्वंसकंब्रह्मनिर्दिश्यहेघाकाशेनहि
ज्ञानीभिस्याश्यसेविभुःप्रज्ञाध्यानेनयोविंदतिं॥उपासनस्यरूपमुक्तापुनरेवाह॥ततपरं
ब्रह्मविभातिं॥निर्वाणंनतत्रवेदानुविषयेनेनषेधतेप्रतिबुध्यःसर्वंबुध्यतिं॥अन्यत्रदृश्य
तेस्तुत्याद्यत्रक्षरंसम्यगवगम्येतें॥तथाचनुस्रोत्याहुरश्लोक्यानरक्षरमहासूत्रे
प्रोतमेतज्जगत्रयं॥ब्रह्मांडादिकटाहांतंइतिं॥यदक्षरश्रीज्योत्स्नामंडितंभुवनत्रयं
यदक्षरैकमात्रेचसंसिध्यैस्पर्धतेनरः॥रविताश्वैंदुकंदर्पशंकरानलविष्णुभिः॥वेदेतामा
हमक्षय्यामकाराक्षररूपिणीमितिं॥प्रत्यभिज्ञायांच॥सर्वंरत्वंनरश्रीनानेतत्रौघनिर्भ २२
रः॥शिवश्चिदानंदघनपरमाक्षरविग्रहमितिं॥तथा॥स्वात्मैवसर्वंजंतूनामेकएवमहेश्व

रः॥विश्वरूपोहमहमित्यखंडामर्शंहृदितं॥इतिं॥नमध्येनोनमनास्तोइत्युपक्रम्य॥नात्रकालःकलाभावोने
कनानचदेवताः॥सुनिर्वाणंपरंशुभंस्वरूपंतदुच्यतें॥शिवशक्तिरितिस्मानंनिर्विकल्पंनिरंजनं
परंस्यानीतंवरारोहे॥वाक्सनोतीतमेतुतं॥अनिष्कलंसकलंनिरूपंनिर्विकल्पकं॥निर्द्वंद्वंपरमंतत्वं
शिवाख्यंपरमंपदमितिं॥विज्ञानभैरवभट्टारकेपि॥बिंदुरूपस्यचक्रस्यस्थूलवर्णक्रमेण
तत्॥अर्धेंदुबिंदुनादांतंरत्न्योश्चाराद्वेच्चिवा॥इत्यादि॥अमृतानंदयोगिनश्च॥बिंदवे
परमाकाशःसच्चिदानंदलक्षणं॥निरंशंचेनिराभासेनिर्विकल्पेनिरामये॥अनुत्तरच
मत्कारपरामर्शपवित्रिते॥निरुत्तरमहारत्नेरत्न्योरत्न्यांतवर्जिते॥आदिमध्यांतनि
र्मुक्तभावपंचकभासके॥सर्वोपमानरहितेस्वप्रकाशंभवात्मकमितिं॥सकलाघास्थि
तेहृद्येकामराजकळात्मिके॥बिंदुनादकळात्मिकेरेनमस्त्रिपुरसुंदरि॥वयमपिचिरा

नंदवासनायां ॥ चतुरंडमहारत्नमंडितं विश्वविद्रुमं ॥ क्षितिस्थादिशिवपर्यंतं व्याप्यावस्था चतुष्टयं ॥ पिंडं
विभाव्यनन्मध्येसर्वोत्तीर्णघनांपरं ॥ तुर्योत्तीर्णचिदानंदरससारमनुत्तरं ॥ तत्रापिस्वेच्चयोपात्तजा
गरादिविश्वंपरं ॥ अशेषसंविदामंतर्मुखविश्रांतिरूपिणि ॥ अनंतकोटिचंद्रार्कसंन्निभांषोडशाधि
कां ॥ स्वांतर्गतैकतापन्नषट्त्रिंशत्तत्वसंचयां ॥ सर्वोत्तीर्णमहाबिंदुरूपामाराधयाम्यहं ॥ एवमादिकंस्वनिष्ट
नित्यजालंअनुसंधेयम् ॥ ७ ॥ ॥ एवंबिंदुस्वरूपमुद्दिश्यतत्प्राप्तोपासनायाःफलंपरब्रह्मभावएवेत्या
ह ॥ इतिकामकलाविद्यादेवीचक्रक्रमात्मिकासेयं ॥ विदितायेनसमुक्तोभवतिमहात्रिपुरसुंदरीरू
पः ॥ ८ ॥ एवोक्तमहाप्रबंधेनेव्याख्यातो ॥ कामकलामहात्रिपुरसुंदरीतस्याः विज्ञानंकोदृशीमित्या
कांक्षायामाह ॥ देवीचक्रक्रमात्मिका ॥ देव्याःत्रिपुरसुंदर्याः ॥ चक्रंश्रीचक्रं ॥ तस्यक्रमः ॥ चक्रमं
त्रदेवतात्मनासर्वानंदमयादिसमस्तप्रकटपर्यंतरूपः ॥ तदात्मिका ॥ तद्विषयिणी ॥ येनश्रीक्रमपा

२३

तात्समुन्मिषद्ब्रह्मवेद्यजिज्ञासुनाभाग्यवतापुरुषेणविदिता ॥ गुरुसंप्रदायादिनावगता ॥ पुरुषःमुक्तोभव
ति ॥ विद्याभिर्ज्ञातेनेश्वर्यैश्चिद्घनोमुक्तएवसइति ॥ प्रत्यभिज्ञास्थित्वासंसारवासनानिरसनपटी
यासनवरत्नपरिपूर्णहंभावभावनाकबलीकृतसर्वप्रपंचः ॥ परमयोगीविहरते ॥ तथाहहरा
रण्यके ॥ तदाहुः ॥ यद्ब्रह्मविद्यया ॥ सर्वंभविष्यंतोमनुषाअन्येते ॥ किमुतद्ब्रह्म ॥ देव्यस्मात्सर्वंमभवति ॥
अतोपिमहात्रिपुरसुंदरीरूपोभवति ॥ परामहारिकात्मरूपोभवति ॥ परंधामत्रैपुरंकाविद्मोति ॥
इति ॥ ब्रह्मवेदब्रह्मैवभवति ॥ सएवएवंपश्यन्नेममन्वानएवंजानन्नात्मरतिरात्मक्रीड आत्ममिथु
नआत्मानंदस्सएवभवति ॥ प्रत्यभिज्ञासूत्रेचतथा ॥ प्रकाशानंदसारमंत्रविद्यात्मकपूर्णहंभाव
स्वरूपं ॥ सर्वसंहाराधिकारिनिजसंविद्देवताचक्रेनराप्राप्तिर्भवतीतिश्रीवभिनि ॥ अभिनवगुप्तपा
दाश्चयश्चैषाप्रतिभातिनेस्पुरार्थक्रमरूपिता ॥ अक्रमानंदचिद्रूपःप्रमदास्समहेश्वरः ॥ इतिस्व

नंत्रेष्विनिच क्राणां चक्रवर्तीमूहेश्वरः॥ संवेनिदेवता चक्र जुष्टः कोपिय जस्यसोइनि॥ स्वछंदशास्त्रे॥ य
द्भावैकत्रसंरूढस्तथानस्यलयोदयो॥ वियोश्च भोक्तृतामेनिनत्रश्चक्रेश्वरोभवेदि त्यादिवचनशनं
द्रष्टव्यं॥ एवंचविदितायेनसमुक्तोइत्यादिना॥ ज्ञानपूर्वानुष्ठानच प्रापकइत्युक्तं॥ तदाहहारण्य
केयोज्ञानदक्षरंगार्ग्यविदित्वाअस्मिन्लोकेजुहोतीतियजतेनपस्तप्यतेबहूनिवर्षसहस्रान्यंत
वदेवास्यतद्भवतीति॥ तथाचकामकेश्वरतंत्रे॥ यावदेतन्नजानातिसंकेतत्रयमुत्तमं॥ तत्तावत्
त्रैपुरेचक्रेपुरमाशाधरोभवेत्॥ इतितस्मात्ज्ञानपूर्वानुष्ठानेनैवपरसिद्धिर्भवति॥ तथाको
क्तेनतंत्रेवएतत्तज्ज्ञात्वावरारोहेसघःस्वेचरतांव्रजेदित्यलंप्रसक्तानुप्रसक्त्या॥ पुण्यानंदसुखेनासु
दितामानंदहायिनीमेनाः॥ कामकलामहमनिशंभजेवाङ्मानसागोचरचारुचरित्रां॥ इतिकामकलाव्या
ख्यानटीकानंदेशिकप्रीत्यैरचितायांसिद्धजनोपुंसामालोकनायचिद्वृत्तौ॥ नाथानंदगुरू

२४

एणांशिष्यास्तत्तार्थचिंतकास्संति॥ तेषामन्यथोयंटीकांचकारनिद्वृत्तीत्ये॥ अस्याःकामकलायाःव्याख्या
र्थैरुदाहृतानेका॥ अस्मिन्नतथापिसद्भक्त्यानटनानंदोभावयामास॥ ॥पुण्यानंदमहासाका
मकलारूपबिंदुमुत्तमेव॥ बिंदोर्विकसनरूपंश्रीचक्रंनामबिंदुमुद्गतं॥ तत्कामविवरणरूपं
श्रीकामकलाविलासमप्येषः॥ आरभतेविपरीतंगुरुपदकृपयैवसुंदरीभक्तः॥ इहमहाम
हेश्वराःपुण्यानंदाःकामकलाव्याख्यांआदिसुंदरीमालत्तेनअनुभूयपुनरपिमंत्रचक्रदेव
तात्मकतद्विलासानुभवपराःसंतःपरमार्थभूतंप्रकृतमहाबिंदोर्देवसंकाशात्जगदुत्पत्त्यादि
कंवक्तुमारभते॥ स्फुटितादरुणाद्बिंदोर्नादब्रह्मकुरोरवोव्यक्तः॥ तस्माद्गगनसभीरणदहनो
दकभूमिवर्णसंभवतिः॥ ९॥ अथविग्रहादपिबिंदोर्मरुन्नभोनिलवह्निवारिभूमिजनिः॥ एतत्सं
चकविसृतिर्जगदिदमण्डकटाहजोडपर्यंतं॥ १०॥ स्फुटितादरुणाद्बिंदोरिति॥ स्फुटितादुल्लसा

ह्मिंदोः पूर्वोक्तलक्षणान्नादब्रह्मांकुरः नादः सर्ववेदोत्पत्तिहेतुवर्णः॥सएवब्रह्मतद्ब्रह्मांकुरः
उत्पादकंयस्यसः॥तथाचोक्तं।एकोनादात्मकोवर्णःसर्वनादविभागवान्॥सोनस्तमितरू
पत्वादनाहतइतीरितइति॥उपनिषदपि॥ध्यातारुद्रःप्राणमनसिसहकरणेनोदांतेपरमा
त्मनिप्रतिष्ठाप्यधियातेरूपानभिनिदीपकानंदश्चव्योमेतिबिंदुरितिनादइति॥एवंभू
तोनादब्रह्मांकुरोरवःशब्दःपश्यंत्यादिरूपःव्यक्तिःआविर्भवतः॥उत्तरत्रयासांतरूपरू
पेतीहशब्दराशेःपरापश्यंतीमध्यमावाक्तिलेनप्रतिपादनात्।तस्माच्चब्दात्।गग
समीरणहनोदकभ्रमीनांपंचभूतानांवर्णानांआदिक्षांताक्षराणांचसंभवनिराम्नाता
नि अयमर्थः॥सनादबिंदोरेवसर्वप्रपंचोत्पत्तिराम्नायते॥तत्तस्माच्चब्दात्तत्कंपरब्रह्मेति॥त
तुआकाशःसंभूतःइत्यादिनाआत्मनएवसःआकाशाज्जगदुत्पत्तिश्रयते॥तत्कथं॥ २५

बिंदुनादात्मकशब्दब्रह्मणएवेत्युच्यते॥सर्वत्रवेदांतेषुबिंदुनादात्मकदिव्याक्षरादेवपरापश्यंत्यादि
शब्दार्थात्मकसर्वप्रपंचाविर्भावदर्शनात्॥तथाचश्रुतिः॥अक्षरात्संभवतीहविश्वंयत्किंचभूतलंविश्वं
देवाउपासतेइत्युपनिषदंतरेपि॥पुरेब्रह्मपुरेवरंजन्निष्कलंशुभमक्षरंविभातीव॥कामराजबीजांतर्गतक
कारलकाररहितबिंदुत्रयसमष्टिभूतकामकलाक्षरस्वरूपंविभातीतिज्योतिर्मयमुक्ताअखंडानेपिनत्रय
ब्रह्मविभातीतिपरमप्रकृताक्षरब्रह्मणःज्योतिर्मयमुक्ताऽपीहश्रुतत्वरूपंनिगमयंतीति॥प्रिश्रीबिंदोर्नि
र्वाणबिंदोर्विश्वमातरक्षरात्मकमेवब्रह्मोपनिषदाव्याचष्टे॥इममेवार्थमभिप्रेत्यलघुभट्टारकेपि।यंनि
त्येनवकामराजमपरंमंत्राक्षरंनिष्कलमिति॥श्लोके॥कामराजकलाक्षरस्यसर्ववेदमूलत्वेनसर्वप्रकारे
णसर्वपुरुषोपास्यत्वंमोक्षप्रदत्वंचाष्टदानं॥तदाख्यातुमिरपिकरणंदर्शयंतः॥यदिश्रुतेस्तुलकश्रु
तेर्नहिप्रवेदसुकृतस्यपंथमित्यादि॥श्रुतिजालमुपन्यस्यश्रीकामकलाक्षरस्वरूपवैभवमेवोपन्य

स्तं ॥ प्रणवो मेगुरवः ॥ अनादिनिधनं ब्रह्मतत्त्वमक्षरसंज्ञितं ॥ विवर्तनेधर्मभावेनप्रक्रियाजगतोयतइति ॥ अक्षरब्र
ह्मणएवसकारोजगदुत्पत्तिरवेति ॥ तथा ॥ रुद्राणां शंकरोत्वमत्रभुवनेवाग्भवादिनीत्युच्यतेइतिस्मृतिरपि
शब्दब्रह्ममयेस्वच्छेदेवित्रिपुरसुंदरीतिएवंशब्दस्यनित्यत्वं ॥ शब्दव्याप्तंस्वराचरमितिच ॥ तथाच ॥ आत्मन
आकाशस्संभूतइत्यत्रशब्दस्यअक्षरात्मपरमित्युदितवादः ॥ एवंशेषबिंदोः सर्वात्मत्वंसर्वस्रष्टृत्वमु
क्तंद्वादशभावितोरपितत्स्वरूपमितिदिक् ॥ अथविशेषादिति ॥ विशेषात्सर्वप्रकाशाद्विशेष
वैचित्र्यात्मानंगगनादिपंचभूतात्मकानंतब्रह्मांडमाविर्भावितेशोभावोवीजंनुदेत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः
यस्मिन्भावाःप्रलीयंतेलीनाश्चव्यक्तंतायययुः ॥ पुनश्चाव्यक्तताभ्योजायंतेवुदबुदादवेति ॥ एतस्मा
ज्जायतेप्राणोमनःसर्वेंद्रियाणिच ॥ खंवायुर्ज्योतिरापोविश्वस्यधारिणीएवंरूपेशुकुबिंदुमयः ॥
प्रकाशविमर्शात्मकब्रह्मणः सर्वसृज्यतइति ॥ सिद्धं ॥ स्वेच्छाविलासिनानांतजगद्रूपेनवीनतवत्

नीभिस्संविन्महापीठंशिवशक्तिपराम्नायमिति ॥ १० ॥ ॥ एवंबिंदुद्वयाभेदमुक्तानिदृष्टांतनयामंत्रेद
वतयोरैक्यमाह ॥ बिंदुद्वितयंयद्वद्वैदविहीनंपरस्परंतद्वत् ॥ विद्याद्वैवतयोरपिनभेदस्तेनोक्तिर्वैचित्र्यं
द्वयोः ॥ ११ ॥ बिंदुद्वितयंयद्वत्प्रकाशविमर्शात्मकंचद्वतयेनप्रकारेणभेदविहीनंशिवशक्तिरिति
यैकंतत्समाहमनीषिणःस्युक्तिरित्यापरस्परश्लिष्टंतद्वत् ॥ तेनैवप्रकारेणविद्याद्वै
वतयोः विद्यापंचदशाक्षरीदेवतामहात्रिपुरसुंदरीतयोर्वैद्यवैदिकयोः ॥ वाच्यवाचकयोर्भेद
लेशोपि ॥ ईषद्वैलक्षण्यमपि ॥ नास्ति ॥ तथापि ॥ ऋग्वेदशरीरंतर्गतसारस्यायंत्रशरीरस्यायं ॥
कामोहास्यकलामायया चपुरश्चैषाब्रह्ममायाद्यविद्या ॥ षष्ठंसत्यममवहिसारथिम
स्यमूलत्रिकमादित्रायंतइत्यादिना ॥ कादिहादिविद्याद्वयमुक्त्वातस्यैवैक्यमाहपि
श्चमानाविद्येति ॥ हृदयादरण्यकेपि ॥ योयंदक्षिणेक्षिपुरुषः ॥ तस्यभूरितिशिरः ॥ एकं

हिशोरः एकमेवाक्षरंभुवइति॥बाहवेएनेअक्षरेश्वरिति॥प्रतिष्ठाहेप्रतिष्ठाहएनेअक्षरेत
स्मोपनिषदमितिहोवाचयाज्ञवल्क्यः॥इति॥अक्षिस्थानीनेष्टस्यपुरुषस्य
भराद्यवयवंनिर्दिश्यतस्यअक्षरस्यअहमात्मकब्रह्मभावमादिश्यसकल पुरस्सरं
संन्यासंब्रूते॥ततश्चसकलविद्यानांसकलेवेदादिशास्त्रविभवकारणाहरूपादिमा
त्रकत्वात्॥उभयोरभेदइत्यत्रनोविवादः॥तथाश्रीतंत्रसद्भावेत्रिवर्णात्मकामंत्रास्तेच
शक्त्यात्मकाःप्रिये॥शक्तिस्तुमात्रकाज्ञेयासाचज्ञेयात्रिधात्मिका॥यासातुमात्रकालोके
परतेजस्समन्विता॥ततथाव्यासमिदंसर्वआब्रह्मभुवनात्मके॥संसंविदितुंसमर्थिन्न
येमेभवतिसंवेद्यं॥अग्नावाहितमाहुतमिमंमयंकिंनजायतेकाष्ठं॥क्रोधभद्रिकोपि
पंचाग्निजरेहजाक्षरभवेरित्यनुक्त्या॥विश्वंव्याप्यसनेजासनाहमहमित्युज्झंभते

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

सप्तात्मकइतिमंत्रेदेवतयोरैक्यमुक्तवान्॥एवमभिन्नादिमिथुनाद्यखिलंजगदाविर्भव
तीति॥तदेवमिथुनमालेचेवस्वभेदमकरोदित्याह॥वाग्थौनित्ययुतोपरस्परंशक्तिशिव
मयावेतो॥सृष्टिस्थितिलयभेदोत्रिधाविभक्तोत्रिबीजरूपेण॥११॥वाग्थौ॥वाक्वर्णप
दमंत्ररूपा॥अर्थः॥कव्रातत्रभुवनात्मा॥तएवतद्रूपाकृतः॥प्रकाशविमर्शात्मकेशब्द
र्थोभ्योमेषडध्वात्मकसर्वप्रपंचोस्तिश्रवणात्॥तश्रीविरूपाक्षपंचात्रिकायामपिाय
स्यविमर्शस्यकरणःपरमंत्रात्मकस्त्रिधाशब्दः॥श्रुतस्वकृत्साक्षार्थोधर्मिणइत्थंप्रकाशः
सेति॥अतएवनित्ययुतोनिरंतरसंसक्तो॥नहिघटपटयोरिवकादाचित्कःसंबंधःतथा
सति॥सर्वानुपपत्तिप्रसंगात्॥सृष्टिस्थितिलयभेदो॥सृष्टिःशिवादिक्षितिंतंतत्पूजा
लक्षिभावः॥स्थितिःतत्तत्पोदलं॥लयःतेषांस्वात्मसाक्षात्कारः॥एवंश्रुतोभेदो

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

यथोक्तो स्वात्मतत्त्वमतत्त्वेषांत्रयाणां॥ तथाच। अभिनवगुप्ताः॥ स्वात्मनास्रष्टिसंहारा त्स्व
रूपत्वेनसंस्थितइति॥ परस्परंशक्तिशिवमयोप्रकाशविमर्शस्वरूपोऽभयोरेकत्वात्॥
वह्निदाहकत्वात्॥ तत्वांतरंनभवतीत्यर्थः॥ तथागमश्च। आवयोः जीवात्मपरमात्म्यंचआ
वयोरपि॥ इत्याद्यभियुक्तोक्तिश्च॥ तदात्म्यमनयोः सिध्यंवह्निदाहकयोरिवेति॥ एतौपरौ
क्तोप्रकाशविमर्शौत्रिधात्रिप्रकारेणविभक्तौपृथग्भूतौकेनेत्यतआहत्रिबीजरूपे
णेति॥ वाग्भवकामराजशक्तिबीजात्मकेनेत्यर्थः॥ अयमर्थः॥ बिंदुत्रयसमष्टि
भूतकामकलास्वरूपिणीमहात्रिपुरसुंदरीसर्वोपास्येति॥ तथाचोक्तं॥ वामकेश्व
रतंत्रे॥ तत्रत्रयविनोदीष्टवर्णशक्तित्रयात्मिका। वागीश्वरीज्ञानशक्तिः वाग्भवी मोक्ष
रूपिणी॥ कामराजः कामकलाकामरूपक्रियात्मिका॥ शक्तिबीजपराशक्तिरिच्छेव २८

ज्ञानरूपिणी॥ एवंदेवीत्र्यक्षरांतांमहात्रिपुरसुंदरीं॥ पारंपर्येणविज्ञाताभवबंधविमोचनीति॥२
इतःपरंवाग्भवादिखंडत्रयांतोर्गतवस्तुविशेषवर्णनद्वाराश्रीपंचदशाक्षरीविद्यामुपसंहर्तुमुपक्रमते॥
य मानामानंमेयंबिंदुत्रयभिन्नबीजरूपाणि॥ धामत्रयपीठत्रयशक्तित्रयभेदभावितान्यपिच॥३
नेषुऋमेणलिंगत्रितयंतद्वच्चमानकात्रितयं॥ इच्छात्रितयपुरियानृतीयपीठादिभेदिनीविद्या॥४
इति॥ माता। अवगंतामहेश्वरः॥ मानंतदवगतिसाधनभूताविद्यामेयंज्ञेयमानामहात्रिपुर
सुंदरीएतानिज्ञातृज्ञानज्ञेयरूपाणि॥ बिंदुत्रयभिन्नबीजरूपाणीतिबिंदूनांपरौक्तानांत्रि
तयंबिंदुत्रितयंरक्तशुक्लमिश्ररूपंतादात्म्यनाभिन्नंपृथग्भूतंयद्वीजंसर्वसमष्टिभूतंनिर्वाण
रूपंतद्रूपाणितत्प्रकाशानि॥ अयमर्थः॥ सर्वोनीतचिदानंदघनात्मानुभवरूपाहंभावशालि
नीपरंज्योतिरेवमातृमानमेयभावमनुभूयविहरति॥ तथाबृहदारण्यके॥ आत्मेवेदमग्रआ

सीत्॥सोन्वीक्ष्य नान्यथास्नोपश्यत्॥सोहमस्मीत्यग्रेव्याहरत्॥ततोहंनामाभवत्॥अस्यार्थः॥आ
त्मापरमेश्वरएव॥इदंपरिदृश्यमानंजगत्॥अग्रेप्रथमंआसीत्॥स्वांतर्गतप्रपंचोभवदित्यर्थः॥तथा
सपरमात्माअन्वीक्ष्यस्वात्मसाक्षात्प्रपंचात्मकत्वेनालोक्य॥अन्यथास्नोनापश्यत्स्वव्यतिरि
क्तंकिंचिदपिनादृश्यत्॥स्वेनैवसर्वेषांकबलीकरणात्॥तस्मिन्स्वमये॥अखंडसच्चिदानं
दघनात्मानुभवरूपमहंमितित्वत्साधारणरूपमस्मिभवामि॥इतिप्रदर्शयन्नग्रेसृष्टेःपूर्वंव्या
हरत्॥प्रदर्शयत्॥अतएवदाअहंनामाभवेत्ब्रह्मात्मैवंस्वस्वरूपप्रदर्शनात्॥अहंमित्ये
वहिब्रह्मनामधेयं॥तस्मादिहापिलोकेआमंत्रितःकस्त्वमितिकेनापिप्रष्टुः॥अहंमित्येवं
ब्रह्मस्वरूपमुक्त्वाअन्यनामधेयादिकंपश्चाद्ब्रूतेतत्तच्चेसर्वत्रस्वरूपावलोकनेहाब्र
ह्मणएवइत्यादिभेदप्रतिपादितोभवतीत्यर्थः॥तथाचतुरश्रस्थां॥अतीतंतुपरंजेतं

स्वसंविदुदयात्मकं॥स्वेच्छाविश्वमयोल्लेखवचितंविश्वरूपकं॥चेतन्यमात्मनोनंदविसर्गानंसु
दरं॥मेयमातृप्रमामानप्रसरैःसंकुलप्रभंइति॥प्रत्यभिज्ञायामपि॥अखंडितस्वभावोपिविचित्रा
मातृकल्पनां॥सुहृन्मंडलचक्रेयःप्रथमेतेनमःशिवं॥धामत्रयंनामसोमसूर्याग्निमंडलत्रयं॥बीजत्रयंत्रेवा
भवकाम्यादिकं॥पीठत्रयंकामगिर्यादि॥शक्तित्रयमिच्छादि॥एवमादिभेदेनभावितानिमहाविद्युम
यलात्॥एतेषांतेषुधामादिभिन्नेषुक्रमेणानुच्चरोलिंगत्रयंस्वयंभुवादि॥मातृकात्रितयंअकारा
दिभेदेभिन्नं॥एवंविधसमस्तवस्तुपूरणात्॥समष्टिरूपात्रिपुरानामपराशक्तिरादिब्रह्मेत्या
ह॥इत्थंत्रितयपुरीयाइति॥इत्थंपूर्वोक्तप्रकारेणत्रितयमित्यवयवानिपुराणिशरीराणियं
त्रासा॥अतएवतुरीयपीठात्रिविधात्मकंसर्वप्रपंचाविर्भावनिरोभावभूरित्यर्थः॥तथाचोक्तं
मातृकाजीवरूपिणीमिति॥स्वेच्छाविर्भावानंदनिःस्वःसुखालोपनिषदि च॥आनंदमेवात्ममनि

तुरीयमेवास्येति। यस्तुरीयमेवास्यमेवतदेतन्। नहमंअभयमशोकमनंतरनिर्बीजोपास्येतीति॥ ए
वंविधतुरीयपीठादिभेदिनीत्वात्सन्येवस्वेच्छयाऽद्वितीयानंदतत्वकंदविनीअखंडसंविदात्मिका
तथाचोक्तं त्रिपुरार्णवपुरोभवाक्षत्रयीमयलोकपुरोहितेव्याः॥ लयस्थितेत्यादिपदरण
चप्रयोगिकायांत्रिपुरेतिनाम॥इतेः॥ससंविन्त्रिपुरादेविइतिस्वांश्लोलुसिताशेषतत्वप्रोततत्व
रूपिणी॥आधेरित्यमरकोंदुबिंबनिलयेरित्यादि॥इतः परंतस्माद्गगनसमीरणादहनोदकभूमिव
र्णसंभूतिरितिप्रथमतः षिपंचभूतानिगुणवर्णनद्वारअक्षरसंख्याविष्टमहामंत्रात्मिकादे
वतारूपंवक्तुमारभते॥७४॥ ॥शब्दस्पर्शरूपरसगंधेतिभूतसूक्ष्माणि॥व्यापकमाद्यंव्या गंधो
प्यंतन्मात्रमेवंक्रमेणपंचदशा॥७५॥ पंचदशाक्षररूपाविद्याचेषाहिभोगिकाभिमता॥नि ३०
त्याःशब्दादिगुणाप्रभेदभिन्नास्तथानयाव्याप्ताः॥७६॥नित्याःस्तिथ्योंकारास्तिथयश्चशिव

नं १

शक्तिसमरसाकाराः॥दिवसनित्यामध्यस्थाः श्रीवर्णास्तेपिद्वयीरूपाः॥७७॥शब्दः आकाशगुणः।
स्पर्शोवायुगुणः।रूपंतेजोगुणः।रसोजलगुणः॥गंधःपृथिवीगुणः॥एतेगुणाः आकाशमार
भ्यपृथिवीपर्यंतंउत्तरोत्तरमेकैकगुणाधिकेनपंचदशगुणास्संपद्यंते॥एतेषांगुणानांपंच
दशभावेनश्रीविद्यापंचदशाक्षरीज्ञाता॥तत्स्वरूपंवक्तुमाविर्भूतेत्याह॥पंचदशाक्षररूपे
तिभोगिकाभिमता॥भूतसंबंधेनाभिता॥इष्टाअतएवपंचदशाक्षररूपास्तासांविर्भूतगुणानां
पंचदशकानांविद्याक्षरेणाप्यविद्याक्षरेणापिपंचदशवैतानद्रूपातत्स्वरूपिणीनित्याकूट
स्थानरंगबहुरूपेनानामंबुधिरिवसकलतत्वाविर्भावभूरित्यर्थः॥तथाचदहरविद्यायां एकोऽहं
द्वितीयंअनंतमपारंविज्ञानघनएवैतेभ्योभूतेभ्यःसमुत्थायतान्येवानुविनश्यतीति।मंत्रोपनिषदि
च।यस्मिन्भावाःप्रतीयंतेत्रिकोनंदाश्चत्रिकादिक्षितिपर्यंतंषट्त्रिंशत्तत्वसंचयाः।यस्मो

र्भिबुद्धुदाभासाः तस्तं वंदेचिन्महोदधी॥ इतिकूटस्थयाएवषोडश्याः पंचदशावयवात्मकपंचदशेति
थिनिष्ठिता॥ पंचदशदेवतामयपंचदशाक्षरीरूपतामाह॥ नित्याक्लिन्थ्याकाराइति॥ नित्याः कामे
श्वरीप्रभृतिचित्रांताः॥ तिथ्याकाराः तिथ्यभिमानिन्योदेवताः॥ तिथयश्चप्रतिपत्प्रभृतिपरिपू
र्णांताः॥ शिवशक्तिसमरसाकाराः प्रकाशविमर्शसंपुटाकाराः॥ अतएवदिवसनिशामय्यः दि
वारात्रिरूपाः॥ प्रकाशविमर्शयोर्दिवारात्रित्वात्॥ तथाचोक्तं॥ सानिशासकलालोकमोहि
नीवासरस्मरवलुसर्वबोधकः॥ तास्तिथयश्रीवर्णाः तेपिनेष्टवीक्तरूपेणपंचदशरूपाः॥ श्रीवर्णाः
विद्यांतर्गतवर्णगणाः॥ अपिनेष्टयोरूपाः॥ तादृशप्रकाशविमर्शरूपादृत्यर्थः॥ दृश्यंचपंचदशाक्ष
रौ॥ ऋग्वेदसंहितायनशारवायांआम्नाताःयथाकामोयोनिःकमलेत्यादि॥ तस्मिन्नेवेदेन्यत्र ३९
चत्वारईविभ्रतिक्षिपयंतदुस्रावपीडंविद्याविद्योततइतिवर्णेयंतिकेचित्॥ अयंमंत्रविवेकः॥

यमेवप्रकाशविमर्शमयीपराशक्तिः॥ पंचभूतात्मिकाऽनंतरोनंतरगुणदृष्टिद्वारापंचदशसंख्याक
मात्राक्षरनित्यभिमानिदेवतास्वरूपिणीज्ञाता॥ तथायथागमः॥ एकएवप्रकाशाख्यःपरःकोपि
महेश्वरः॥ यस्यशक्तिर्विमर्शाख्यास्तिस्रोयेनवुधैः॥ विमर्शाख्याकस्यादेवीपंचदशेतिध्यंस
मागता॥ विमर्शरूपिणीनित्याषोडशीयाप्रकीर्तिता॥ गतासाषोडशैर्भेदैःत्रिपुरापरमेश्वरी॥
सुंदर्यादिमहाद्वंद्वविचित्रांतंसमंततः॥ स्वागमादेववोधव्याभिन्नसंकेतमात्रतः॥ प्रतिप्रभातोदे
व्याःपोर्णमास्यांतकंप्रियेएकैकंरजयेद्यस्तुससौभाग्यमवाप्नुयात्॥ सुभगोदयवासनाया
मपिरवंवायुर्वोन्नितस्तूरुद्रादिगुणभेदतः॥ इत्थंचतेथाव्याप्तयः व्यापिकाः रजयाम्य
हंइतिइतः परंविद्यादेवतेयोरयंताभेदनभेदोस्तिवेद्यवेदकयोरितिउक्तमेवार्थंदृढयितुंदे
वतावीह्यायाअपिविश्वात्मकत्वंतदुत्तीर्णत्वंव्यक्तमाह॥ अज्यंजनविंदुत्रयसमष्टिभेदै

र्विभावितानाकाराः॥षड्ङ्गैरात्तवास्तानत्वानीतानचेकेवलाविद्या॥१८॥विद्यापिनादशास्तस्मा
त्रिपुरसुंदरीदेवी॥विद्यावेद्यात्मकयोरत्यंताभेदमाननंस्यार्थः॥१९॥इति॥अथः स्वराः॥व्यं
जनाहलः॥विंदुत्रयंअनुस्वारत्रयंएषांसमष्टिःसमुदायभावःभेदोवयवभावः॥विभा
वितानाकाराः॥उद्भावितस्वरूपाअतएवषड्ङ्गैरात्तवास्ताः॥द्रीवादिस्त्रियंततत्वविग्रहः॥
तेचानीताचानत्वंघसमुदायस्थानतान्॥नहुत्तीर्णत्वाच्च॥अतएवकेवलास्यव्यति
रिक्तस्याभावात्एकाकिनीएवंभूताविद्याश्रीपंचदशाक्षरीत्यर्थः॥अयमत्रविद्यया
अवयवविभागःप्रकारःदूहपुण्यानंदाःहादिविद्ययोरत्यंताभिमानिनोस्त्राएवविद्या
भाव याअवयवसमुदायंमाश्रित्यतत्वोत्कर्षात्तदुत्तीर्णत्वंमाचक्षते॥अत्रकाम्भवारव्ये ३२
प्रथमखंडेपंचस्वराः॥सप्तव्यंजनानि॥संहत्यैहदशवर्णाः॥कामराजाख्येद्वितीयखंड

डेषट्स्वराः॥अष्टव्यंजनानि॥संभूयचतुर्दशवर्णाः॥शक्त्याख्येतृतीयखंडेचत्वारस्वराः
पञ्चव्यंजनानि॥संहत्यदशवर्णाः॥सर्वेविसंभूयषड्ङ्गैरक्षराणि॥अतएवरूपाणिसमुदाय
रूपाणि॥विद्यासर्वतत्त्वातीतकांताःपरिवर्तीः॥ननुकादिविद्यैवसर्वसिद्धाश्रयते॥सत्यं॥कादि
विद्यातुकामोयोनिरित्याद्युपनिषदिप्रथमःप्रतिपाद्यते॥तथापिहादिविद्यापित्रैकोट्यता
कथं॥षष्ठंसप्तममथवाद्वितीयंतृतीयंचतुर्थंपंचमंवेदयंतः॥इत्यादिनातत्तद्विद्या
पिश्रुतिप्रसिद्धैव॥तस्मात्तत्तद्विद्याएवउभयात्मकत्वमितिहवर्णतामित्येवा
वगंतव्यं॥ननुतर्हिकादिविद्याअपिउभयात्मकत्वाभावेनतत्समुपास्यत्वंदुर्घटंस्यात्॥
उच्यते॥देवतावैजात्यात्॥तत्कथं॥हादिरेवोभयात्मकत्वंप्रतिपाद्यते॥अत्रोच्यते॥नवयंहादि
विद्यैवतादृशीनत्वादीदृशीतिवदामः॥किंतुहादिरेवाभिप्रेतानकादिरित्येवतावन्मात्र

नुक्तं॥अन्यत्रतथाव्याख्यानात्॥कादेरपिविद्याऽभयात्मकमस्त्येव।दृश्यतेवअनयोर्विद्ययो
र्भेदः।हादेःप्रथमखंडेपंचस्वरः॥सप्तव्यंजनानि॥कादेःप्रथमखंडेसप्तस्वराः।पंचव्यंज
नानि॥संहत्यविद्याहृदयेऽपिप्रथमखंडेहृदक्षरवर्णवंसमानं।तस्माद्भयात्मकत्वमुभयोर्वि
द्ययोरस्त्येव।तदुभयविद्योपासनाप्रकारस्तुगुरुमुखादेवअवगंतव्यःदेवताया अपि
मंत्रवत्तूभयात्मकत्वमितिमंत्रदेवतयोरैक्यमाह।विद्यापिताद्गात्मेति॥विद्या
चिदानंदस्वरूपिणी॥ताद्गात्माविश्वात्मिकातदुनीरणीच।सूक्ष्मापरिछेत्तुमशक्या
सासर्ववेदांतेषुप्रसिद्धात्रिपुरसुंदरीत्रिपुराचसुंदरीत्रिधावस्थितस्यमत्तवस्तुपरम
तू॥सर्वयोगिभिरुपास्यत्वेनस्तूयतांचत्रिपुराशब्दनिर्वचनंचपूर्वमेवप्रपंचितं॥देवी
स्वयंप्रकाशरूपाविश्वजनादिक्रियारूपा।परावाक्।विद्यावेद्यात्मकयोरस्यांनाभेदभाम ३३

नेत्यार्याः॥सार्वकालिकैरैक्यंआमनंति॥सर्वत्रप्रतिपादयंति।आर्याःपरमेश्वरप्रमुखाः
परमयोगिनइत्यर्थः॥तथाचिदंबररहस्ये॥अहंपंचाक्षरःसाक्षात्वंतुपंचदशाक्षरी॥चतु
र्दशीचयस्यस्यपदार्थस्यायाशक्तिरुदाहृता।सासासर्वेश्वरीदेवीससर्वोपिमहेश्वरः॥व्या
प्तपंचदशार्णापाविद्याश्रुतिरूपात्मिका।पंचभिश्चतथाषड्भिःचतुर्भिरपिवाक्षरैः।स्वरव्यं
जनभेदेनसप्तत्रिंशत्प्रभेदिनी॥सप्तत्रिंशत्प्रभेदेनषड्विंशात्मस्वरूपिणी॥तत्वानीतत्स्वरू
पमुपपाद्यते॥यथादेवाहवैप्रजापतिमनुवंकेयंतनुः॥किंरूपा।किंयद्वर्णा।किंकरोति।
किंददाति।केनवासिध्यति।किंकरवामेति।देवैःपृष्टःप्रजापतिःप्रत्युत्तरमाह॥सेदृशीलो
कातीतोचिंत्योवाच्यइत्यादिना॥सर्वोत्तरत्वंपंचदशाक्षर्याःप्रतिपाद्यश्रीपंचदशाक्षरीमेव
देवेभ्यउपदिशतिययातनुरुदाहरिष्यामः॥ओदेरादिब्रह्महृदीयावाणीद्वतीयोमारःततो

महेंद्रः॥इयंस्रक्काव्यं॥धर्मसंतानमयमिति॥द्वितीयमुदाहरिष्यामः॥ओंदेवादिदेवः॥ततस्सुधा
मयंततःप्रजानामीशः॥ततोहंसः॥ततोऽग्निः॥ततोयमात्मायंध्रुवोनामार्थसंतानभोगानंद
मयमिति॥तृतीयमुदाहरिष्यामः॥ओंहोजीवनेशः॥ततोविश्वक्षोभाता॥ततोजगन्माताल
क्ष्मीः॥ततोपराशक्तिः॥स्वरूपमेवंनामचिंतामणिर्महाभावाभावमयमिति॥अत्रायंप्रथमःपारम्भ
इतिप्रथमखंडमुपदिशति॥द्वितीयमुदाहरिष्यामइतिद्वितीयखंडमुपदिशति॥तृतीयमुदा
हरिष्यामइतितृतीयखंडमुपदिशति॥उपरिश्रयंपुनरपितन्मंत्रमाहात्म्यमाह॥तानेकधा
सममवं॥तदेतन्महामनुरिति॥तदाख्यानंसुरव्याःसवर्णीःरूपपरमात्रिपुरात्रयीभा
त्रिविधगुणात्रिवर्गरूपाण्यत्यनिर्मलानिरवद्यानिष्प्रपंचात्मविद्याविभुःपरविद्याइति॥यत
एवंवेदविद्वान्भवति॥अथाहुर्विद्वांसइतिरहोरहस्यमिदंयंत्रिदंयमिति॥सएवंमानिभ्र ३४
तिशि॥

तानिसर्वंसृष्टंजगतिरक्षतिसंहरति॥अन्यथाकरोति॥अणुर्महान्कृशःस्थूलहृस्वदीर्घव्यापी
व्यापकः॥श्रीभगवतोवंशोभवति॥यएवंवेदसेवसोभवति॥अस्याःऋषेरर्थः॥संप्रदायादेवा
वगंतव्यं॥इतिनलिरव्यतेरसस्मरसंज्ञेहपिहादिविद्योद्धारउक्तः॥तत्रवचनानिकानि
चिल्लिरव्यते॥विद्यांतुनवमींसम्यक्प्रवक्ष्यामिसमासतः॥ललितायांतुश्रीदेवीमादनेत्या
दितल्लक्षणात्॥मादनःप्राणरूपस्तुविकाराःशिवउच्यते॥सकारस्त्वपरोज्ञेयःसंकोचःशा
क्तिरूपकः॥संकोचःपरमाशक्तिःकिंकासःपरमःशिवः॥संकोचश्चविकासश्चहंसइत्य
क्षरद्वयं॥तयोराधाररूपेणकर्तव्यंबिंदुमालिनी॥प्राणोबिंदुरितिप्रोक्तोसहचर्यात्सधने॥
अधोधरेंदुमाकारंज्वलनंतुतयोरधः॥मायाविंदूर्धगाश्चैववाग्भवेनादिकीलि
तः॥श्रीहंसपरमेश्वरेणमाशक्तिस्तुसमाख्याताऽदनस्वीकारकःशिवः॥सहिमादनइत्युक्तो

हकारश्चेशावसंज्ञकः॥ तत्रशक्तिर्यथार्थत्वेसकारस्त्विधीयते॥ शिवोहकार इत्युक्तः सकारश्श
क्तिरव्यया॥ बिंदुमालिनिकाणीस्यत्पर्यायंपरमेश्वरं॥ शक्तिर्व्योमानलोरणीयमायाबिंदूश्वरा
दयः॥ यथास्थितास्थितान्यतत्तथ्यंवाभवस्यनिलाविलः॥ द्वावन्योकामराजस्यारव्यवर्णो
निष्कलंकालकोटिः॥ इत्यादिद्रष्टव्यं॥ श्रीचक्रोथभट्टारिकोपि॥ इत्थंश्रीरप्यपिस्थलवाभ
वेति॥ सर्वलोकप्रसिद्धाः॥ अत्रश्रुतिः॥ चत्वारिवाक्परिमितापदानितानिविदुर्ब्राह्मणायम
नीषिणाः॥ गुहात्रीणिनिहितानींगयंति॥ तुरीयंवाचोमनुष्यावदंतिइत्यादिश्रुतिश्च
क्रेवमभेदमुक्त्वा चक्रदेवतेयोरैक्यंवक्तुं चक्रोत्पत्तिप्रकारमाह॥ ॥यासांतरोहस्तू
पापराभट्टारिकाश्रीत्रिभाविताकारा॥ स्पष्टापरयंत्यादित्रिमात्रकात्माचचक्रतांयाता॥२०॥
चक्रस्यापिभट्टारिकायानभेदस्तथापिविभाव्यतेविबुधैः॥ अनयोस्तूक्ष्माकारापरेवसा ३५

स्थूलसूक्ष्मयोश्चक्रापिभिदा॥२१॥इतियासांतरूहस्तूपाअंतरंअंतःकरणंतस्मिन्रूहाविता
र्कः॥ इतीतिपरिच्छेदरहितः॥ तेनरहितंस्तूपंयस्यास्सा॥ अयमर्थः॥ अथाज्ञानसंगोचरासर्व
वेदांतेपरिच्छेद्यसर्वकारणभूताश्रीकादिपरारूपंतत्त्वसंघातावि भावभूमिः॥ महेश्वरी
परासर्वोत्कृष्टस्तुच्यते॥ यश्रुतिः॥ परास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेति॥ यतोवाचोनिवर्तंतेऽप्रा
प्यमनसासह॥ आनंदंब्रह्मणोविद्वान्नबिभेतिकुतश्चन॥ यथागमश्च॥ सस्तूपज्योतिरीपांतःपरावा
गनपायिनी॥ यस्यांदृष्टस्वस्तूपाधिकारोनिवर्तते॥इति॥ लघुभट्टारिकाश्च॥ सात्वंका
चिदसंभेद्यस्तूपमहिमाशक्तिःपरागीयते॥ एवंभूतालक्षणासेवपराशक्तिरेवत्रिभाविताप्रि
कारत्वेनभाविता॥ संजातभावनाएतदेवाह॥ स्पष्टापरयंत्यादित्रिमात्रकासेति॥ स्पष्टाप्रपंचोत्प
न्नत्वेनविवक्षितात्रिषयिणीपरयंतीत्युच्यते॥ आदिशब्देनमध्यमावैखरीग्राह्यासेवेखरी

नाम। अभिल्लवनरूपिणी। पंचदशाक्षरी राज्ञिमयी सर्वैदिकलौकिककरा ब्जालालिका
शक्तिरुच्यते। यथोक्तं सुभगोदयवासनायां। परा भट्टारिका पञ्चदशी नीवल्लीगुप्तसमुद्वाम
ध्यमासोरभोवेरवर्यक्षमालाजयत्यसौ॥ अस्मदुक्तौचिदानंदवासनायामपि। विवक्षाव
वसायोक्तिरूपाएतास्त्रिमातरः॥ त्रिखंडात्मकचक्रैक्यमियादित्यर्थः॥ तदेवाह॥ चक्रस्य
त्रैलोक्यमोहनादिवेंदवांतकनवावरणात्मकस्यसुंदर्यधिष्ठानभूतस्यमहेश्वराः तदधि
ष्ठात्र्याः सुंदर्याश्चभेदलेशाः॥ ईषदूनेदीपबुधैर्महेश्वरैर्नभाव्यतेनानुभूयते। कुतः श्री
सुंदरीस्वरूपत्वाच्चक्रस्य॥ तथाचोपनिषत्। महतरामहिनादेवतानां। नवयोनिर्नवचक्रा
णिदीधिरेनवैवयोगानवयोनिन्यश्च॥ नवानांचक्राअधिनाथास्यानानवसुद्रानवभ
द्रामहीनां॥ एकाआसीत्प्रथमासानवआसीद्द्वासूनविंशाद्वासूनत्रिंशात्॥ इति॥ वाम ३६

केश्वरनंत्रे॥ तच्चक्रिपंचकंसृष्ट्वालयेनाग्निचतुष्टयं पंचाशाच्चतुराननिसंयोगाच्चक्रसंभवः
एतच्चक्रावतारंतुकथयामिवराननेः॥ यथासापरमाशक्तिरित्युक्त्वा। चक्रंकामकलारू
पाप्रसारपरंपरमार्थइत्यंतेनसम्यगभेदः अभेदप्रतिपादितः॥ क्रोधभट्टारिकोपि। श्रीच
क्रंश्रीनृसलकोत्रमधिनंसंसारचक्रालकमित्यादिपुनरपि। तादृगभेदमेतयोर्व्यो च
क्षे। अनयोस्सूक्ष्माकारेत्यादिना। अनयोस्सूक्ष्मरूपयोश्चक्रदेवतयोः सूक्ष्मरूपत्वेनाप
रिछिन्नत्वमेव॥ तत्रश्रीचक्रस्यसूक्ष्मरूपिणावस्थानंबिंदुरूपनाभिरेवश्रापरिछिन्नत्वंबिंदुरूप
रमाकाराइत्यादिनाप्रपंचितमेवदेवतायामपि। विद्यापितादृगासेत्यादिनाअभिहितमेव
तथास्थूलयोश्चक्रदेवतयोश्च॥ अत्रस्थूलत्वंनामचक्रस्यत्रिकोणादिचतुरस्रपर्यंतऊर्ध्व
एंदेवतायाअपित्रिपुरांबिकादित्रिपुरेशान्तंतत्तत्रूपेणमननं॥ एवंविधयोश्चक्रदेवतयो

भेदाभेदकारणादित्यर्थः॥ तत्रहेतुमाह॥ सापरेवसूक्ष्माकाराइति॥ सापदवीक्तलक्षणापरेवआदि
शक्तिरेव॥ सूक्ष्माहकारासूक्ष्मभूताआकारस्वरूपमनयोरित्यर्थः॥ तथाचोक्तं॥ चतुरस्रात्यं॥ स्थू
लसूक्ष्मविभेदेनत्रैलोक्यास्थितिमातृकाइति॥ अतएवहेतोरिषड्वेदोपिविद्वद्भिर्नीलभ्यते॥
एवमेवहिविद्युतोयमभेदचिंतनं॥ सर्वत्रतथाप्रीतिः॥ सर्वंखल्विदंब्रह्मेति। सर्वंतुपरादेवी
न्यत्रात्मनःसर्वंऽतरत्रग्रंथकारोपिवक्ष्यति॥ सेषंपरामहेश्वरीचक्राकारेणपरिणमतयदेति॥
देवतारूपंचक्रस्य॥ इतःपरंपरापश्यंत्यादित्रितयानत्रविकाररूपंनवयोन्यात्मकचक्रंवक्तु
मादौवेदंवसर्वानंदाख्यचक्रंपराशक्तिमयमित्याह॥ मध्यंचक्रस्यात्परामयंबिंदुतत्वमे
वेदं॥ ऊर्ध्वमूर्ध्वंतुचयदात्रिकोणरूपेणापरिणतंस्थूलं॥ एतत्सर्वंस्यात्रितयनिधानं
त्रिबिंदुरूपंचेति॥ २२॥ चक्रस्यनवयोन्यात्मकस्यमध्येभवंबिंदुतत्वंबिंदुस्वरूपंदवीक्त

MEMORIAL

मेवव्याख्यानं॥ इदंस्वसाक्षात्रूपंपरामयमेवपराशक्तिरूपमित्यर्थः॥ तथाचोक्तं॥ प्रस्फुरंवि
श्वलहरीमातृस्थानत्रयात्मकं॥ वेदंचक्रमितितत्रैव॥ सूक्ष्मरूपं॥ समस्तारूपदंपरं
मलिंगकं॥ बिंदुरूपपरानंदकथंनित्यपरोदितंमिति॥ यथाबिंदुःविमर्शोधर्मःत्रिपुरासम
कोणाइति॥ विरूपाक्षपंचाशिकायां॥ एतदेवबिंदुतत्वंयथाविकासभावमयते॥ तथा
त्रिकोणचक्रमुदेतीत्याह॥ ऊर्ध्वमूर्ध्वंतुचयदाइति॥ यदायस्मिन्प्राणिनामदृष्टवशादु
र्ध्वमूर्ध्वंसज्ञानविकासंभवतितथात्रिकोणरूपेणअनुत्तरानंदचितिरिच्छाज्ञाकोणियो
ज्यसंघटरूपेणपरिणतं॥ त्रिकोणाकारेणभवतीत्यर्थः॥ तथाचोक्तंश्रीत्रिपिकाया
मत्रेअनुत्तरानंदचितिरिच्छाज्ञाकोणियोजिता॥ त्रिकोणमितितत्राहुः॥ विसर्गसंज्ञं
दसुंदरंमेयमातृप्रमाणात्मसरेःसंकुचत्प्रभं॥ शृंगाटरूपमापन्नमिच्छाज्ञानक्रिया

त्रिकमिति॥शृंगाटरूपंत्रिकोणमित्यर्थः॥तथासुभगोदयवासनायामपि॥इच्छादिशक्तित्रितयं
पश्चोःसत्त्वादिसंज्ञकं॥महाव्यश्रंभवयामिगुरुवक्त्रादनुत्तरमिति॥प्रत्यभिज्ञायामपिस्वांग
रूपेषुभावेषुसत्यज्ञानक्रियेच्छया॥मायातनीयएवपश्चोस्तत्वरजस्तमइति॥इच्छाज्ञानक्रि
यारूपंयएवपश्यंत्यादिशक्तित्रितयतामापन्नाः॥तदाहाइच्छाशक्तिस्तथावामापश्यंती
रूपुषास्तथाज्ञानशक्तिस्तथाज्येष्ठामध्यमाकनीयसीति॥॥अनुत्तरेवामयीविश्वस्थितोप्र
थितविग्रहा॥तत्रेहदिक्वरायांतुवैरवंरूपमास्थितापरास्वात्मनिक्रमेणवश्यगाटकवदुज्ज्व
लक्रियाशक्तिस्तुरौद्रीयंवैखरीविश्वविग्रहेति॥श्रीतंत्रसद्भावेपि॥वामाज्यैष्ठातुमान्त्रकालोकेपरने
जस्समुन्निता॥तेयाव्याप्तमिदंसर्वंआब्रह्मस्तुवनांतरमित्यादिभ्यएकैकेवंत्रिधासातुप्रजा ३८
यंतइत्यंतेन॥परापश्यंत्यादिशक्तिजातिलक्षणंकृतं॥तत्तुनात्रएवअवधार्यंइहतुग्रं

विस्तरभयान्नलिख्यते॥त्रिवीजरूपंचेति॥त्रिवीजात्रिखंडात्मकवाग्भवकामराजशक्तिवी जानांस्वरूपंयत्तन्न॥तथाचश्रीनित्याःनित्यक्लिन्नापरास्त्रिपथगाविश्वचर्षणयत्राकथाअक्षरासर्न्निवे
शा॥अधिष्ठायीनामजरापुरातनीमहत्तरामहिनादेवतानांमित्यादिनासर्वतःत्रिखंडात्मकमा
न्त्रकाधिष्ठानकारणादित्यश्चंगाटपीठेमाहुर्वामकेश्वरतंत्रेपित्रीवीजत्रयसुक्तस्यसकलस्यमनोः
पुनःएतानिवाच्यरूपाणिकुलकौलमयानितु॥इतित्रीवीजत्रयशक्तित्रयलिंगत्रियेतमयंत्रि
कोणंकामकलाक्षररूपमाहभगवान्परमःशिवः॥ततःश्रीपराभट्टारिकायामिदमेवविदुत्त
त्पूर्वार्धोसुरत्नवयोन्यात्मकेनवयोन्यात्मकश्रीचक्रंभवदित्याहुरत्रवामाज्येष्ठारौद्रीचं
बिकायानुत्तरांत्राभतास्युःइच्छाज्ञानक्रियाख्यांताश्चैतास्तुचोत्तराचेयवाः॥व्यक्ताव्यक्ततदर्ण
इयमिदमेकादशानुपश्यंती॥२३॥वामाज्येष्ठारौद्रीअंबिकाचक्रकलाकारानूणपराशक्तिश्चेमाः
पंचशक्तयःअनुत्तरांत्राभताः॥अनुत्तरांत्राःश्रीचक्रांतर्गताधोसुरत्वानिपंचत्रिकोणानितेन

संनिवि
श्य

भूताः जाताइत्यर्थः॥इच्छाज्ञानक्रियाशक्तीनाः चत्तस्रः शक्तयः॥उत्तरावयवाः॥ऊर्ध्वमुखत्रिकोणचतुष्टयस्वरूपाः॥अयंभावः॥पराविलसनरूपाएताः पंचदशीवामाज्येष्ठारौद्र्यंबिकाः इच्छाज्ञानक्रियाशक्तीनास्तथोत्तरावयवाश्चेति॥एतच्चक्रिनवकमयनवयोनिकोणचक्रमिति॥एतच्छ्रुत्यर्थः॥आत्मानंस्फुरणंपश्येद्यथासापरमाकलाइत्यारभ्यवैखरीविश्वविग्रहेत्यंतेनसम्यङ्निरूपितं॥तत्तएवअवधार्यं॥व्यस्ताव्यस्तदर्शहृयं॥व्यस्तंव्यष्टिरूपं॥अव्यस्तंसमष्टिरूपं॥सकर्त्रीपानपात्रसिद्धं॥अर्शहृयं॥सहस्रान्यायेनअखिलाँल्लकमंत्रमयप्रकाशविमर्शरूपपूर्णाहं ४२८
तामाबगर्भकमकलात्मकंविद्धीत्यर्थः॥अत्रेदंपूर्णाहंतामयपरब्रह्मपत्नीविशिष्टमेवसकलकार्यनिर्वाहकमिति॥सर्वागमसिद्धं॥तथाबृहदारण्यके॥आत्मैवेदमग्रआसीत्॥पुरुषविधः॥सोवीक्ष्यनान्यदात्मनोपश्यत्सोहमस्मीत्यग्रेव्याहरत्ततोऽहंनामोऽभवत्॥तस्माद्यद्येतर्ह्यामंत्रितोहमयमित्येवाग्रऊक्त्वान्यंनामप्रब्रूतइत्युपक्रम्यपूर्णाहंतामयंपरब्रह्मस्वरूपंदिव्यरूप ३९

तीरूपत्वेनास्थायसर्वंतत्रनिर्मात्रविधोनतदुक्तं॥उपरितननवाक्येनसमाप्यते॥तथाहि॥सतपोतप्यतेसर्वंसृष्ट्वेदंयदिदंकिंचेतिसृष्ट्वेदंसर्वंसृष्ट्वायत्तत्सत्यमित्युच्यतेसोसौपरमात्मेतिपदाभ्यांतदेवसत्यंब्रह्मप्रतीयतइति॥एवंसंतंदर्शयद्भयं॥एकादशात्मसंहृत्यविचार्यमाणेएकादशविधंभवतीत्यर्थः॥परादिईशांतांतेशक्तिदशकंव्यष्टिरूपं॥सर्वंसमष्टिरूपत्वेनचैकं॥तेनचैकादशात्मकमिदंबिंदुतत्त्वमेवपश्यंतिशक्तिःकारणं॥सर्वंखल्विदंब्रह्मतज्जलानितिशांतउपासनवत्॥कार्यकारणयोरभेदव्यपदेशः॥इतःपरंवसुकोलेषुदशादिसृष्टिप्रकारंअभिधातुःपरमप्रकृतित्रिकोणचक्रक्रमंनिगमयति॥२४॥एवंकामकलात्मत्रिबिंदुतत्त्वरूपवर्णमयी॥सेयं

त्रिकोणरूपंयानात्रिगुणस्वरूपिणीमाता॥२५॥एकापरेति॥एवंपूर्वोक्तप्रकारेणकामकलात्मा
कामःप्रकाशैकस्वभावेनुत्तराक्षरात्मापरमःशिवः॥कलात्रिखिलवर्णोस्यपरमहाक्षरमयीवि
मर्शीविग्रहः॥एतदुभयात्मकत्वंनामस्वाभाविकपरिपूर्णाहंभावशालित्वं॥एतच्चबिंदुरहंकारा
त्मेत्यत्रस्पष्टमभ्यधायि॥एवंरूपाकामकलात्मा॥त्रिबिंदुनत्वस्वरूपवर्णमयीत्रिबिंदवःपूर्वोक्त
रक्तेशुक्लेमिश्रात्मनः॥तेषांस्वभावः॥नत्वंतत्स्वरूपा येवर्णाःवाग्भवादयः॥तेदार्शनिकाःत
थारहस्यान्नाये॥बिंदुत्रयात्मकंस्वात्मशृंगाटंविधिसुंदरं॥मिश्रंशुक्लेचरक्तेचपुरोगंप्रण
वात्मकं॥रेखात्रयावगंतव्यंसंवित्सांद्रोत्रिवात्मकं॥रक्तमस्यनिराचारमवशिष्टंनत्तःप्रि
यं॥तयोर्मिश्रंतुसंयोगेनिर्वाणंनिर्मलंपरं॥चतुरस्रात्मं॥कूटत्रयात्मिकांदेवींसमष्टिव्यष्टिरूपिणी
आद्यांशक्तिंभावयंतोभावार्थमितिमन्यते॥सेयंत्रिकोणरूपमापन्ना॥चिदानंदघनपरमार्थसक ४०

लाम्नायसारभूता॥इयंविश्वाहंभावभावनाशालिभिःमहायोगिवर्यैरात्मसाक्षित्वेनानुभूयमानाः
त्रिगुणाः॥इच्छाज्ञानक्रियामायाशक्तिमयाएव॥तथाप्रत्यभिज्ञायां॥सांगरूपेषुतत्त्वेष्वित्यादि॥
इच्छाज्ञानक्रियामायात्रितयएवगुणाःसत्वरजस्तमइति॥अतएवसर्वेजगन्निर्मात्रिएका॥आत्मावाए
वाग्रआसीत्॥इतिश्रुत्युक्तरीत्यासर्वतत्वातीतापराशक्तिः॥त्रिकोणरूपं॥अनुत्तरानंदेच्छासंघट्टस्त्रि
कोणमित्यभियुक्तोक्तरीत्यासर्वसिद्धिप्रदायकंनिरहस्यश्रीत्रिकोणचक्रं॥तन्मयीजाने
त्यर्थः॥तथावचनं॥अनुत्तरानंदचितिरिच्छाशक्तोनियोजिता॥त्रिकोणमितितत्साहुर्निसर्गा
मोदसुंदरमिति॥इतःपरंविलसनरूपायाःपरंत्र्यंत्र्याद्याअपिनवयोनिचक्रात्मनानवात्मक
त्वमाह॥तदन्यावामादिव्यष्टिमातृरूपात्मा॥तेननवात्माज्ञाता॥मानेति॥तदस्यापराविद्या
सभूतापरंत्र्यंत्रीवामादिव्यष्टिमातृरूपात्मा॥वामादिरांतांतत्रशक्तिनवकमयीयतः॥तेनकार

रोनसामातापरयंतीनामजननी॥नवात्मावामादिशक्तांतशक्तिकदंबकाविर्भावकारणनव
योनिचक्रात्मिकाजाप्रादुर्भूतेत्यर्थः॥अत्रवामादिशक्तिलक्षणंप्रसंगात्किंदिदुच्यते॥
तत्रवामानामस्वांतस्थितप्रपंचवमनोद्विश्वजनयित्रीत्यभिधीयते॥ज्येष्ठासर्वमंगळकारिणी
रौद्रीसर्वरोगविद्राविणीसमस्तेष्टप्रदाशक्तिः॥तथायथागमश्च॥वामाविश्वस्यवमनाज्ये
ष्ठाश्रीवमयीयतः॥द्रावयित्रीरुजंरौद्रीदोग्ध्रीचारिवलकर्मणामिति॥अंबिकाचसास्फुरत्ता
हासनेनिप्रत्यभिज्ञास्थितासर्वानिष्ठायोपरिस्फुरीरूपमापन्नापराकूस्मुद्रीरिता॥इच्छा
नक्रियाशक्तयस्तुपरयंतीमध्यमावैखरीरूपाइतिप्रपंचिता॥चतुश्शक्त्या॥इच्छाशक्तिस्तथा
सेयंपरयंतीवपुषास्थिताइत्यादिनाशांताचनिष्कलंनिष्क्रियंशांतमित्यादिश्लोकानिरंकु
शाचिन्मयशक्तिः॥तथाव्याचष्टे॥भगवानमृतानंदनाथः॥निरंकुशोनादबिंदूचेत्यत्रनि ४१

रंकुशाशांताशक्तिः॥शांतायानिरंकुशाचिद्रूपात्वादिति॥अनंतरंमध्यमायाअपिप्रकारांतरेण
नवात्मकत्वंब्रुवते॥मध्यमाभिधानाभ्यां॥द्विविधाहिमध्यमासूक्ष्मास्थूलाकीर्तिताबुधैः॥नव
नादमयीस्थूलानवदुर्गात्माचभवतिधारेव्या॥२६॥आद्याकारणमन्याकार्यंयतस्ततोहेतोः॥से
वेयंनहिभेदःस्यादास्यंहेतुमद्भवेष्टं॥२७॥मध्यमापरापरयंत्योःसमरसावस्था॥अभि
धानाभ्यांनामधेयाभ्यांसाअंतर्मुखपरबोधमयोगीदृश्यं॥मध्यमानामशक्तिर्द्विविधाद्वि
प्रकारास्थूलसूक्ष्मभावात्॥तत्रसूक्ष्मासमाधिबलेनअनुभूयमानाश्रीस्थूलाकुंडलिनीपामरादिवत्लजनयोग्यवर्ण्यास्थितासर्वधावर्तमानाएतद्देवव्याचष्टे॥सूक्ष्मानव
नादमयीस्थूलनववर्णात्माइति॥अयमर्थः॥मित्रावरणसदनात्॥वायुनिरोधनेनस्वा
दिष्ठानादिकमलभेदसुरस्मरंद्वादशनारविंदासनस्थपरमस्त्रीवांकसुपसर्पनी॥म

हामाहकाकुंडलिनीबहुविधनादात्मिकायाअनुभूयतेसमाधिगतसर्वार्थः महामाहेश्वरैः त्वा
त्मलेनमन्यते॥नवनादमयीनि॥तथाचपरमहंसोपनिषत्॥यथाअथहंसपरमहंसनिर्णयं
व्याख्यास्यामोब्रह्मणारिरोवेदांतायगुरुभक्तायहंसहंसेत्यादिना॥परमहंसपरब्रह्मनिर्दि
श्यपुनरपितदुपासनंविस्तरेणनिष्ठि॥गुदमवष्टभ्याधाराद्वायुमुत्थाप्यस्वाधिष्ठानंत्रिःप्रदक्षिणीकृ
त्यमणिपूरकंगत्वानाहतमतिक्रम्यविशुद्धौप्राणान्निरुध्यआज्ञामनुधावन्ब्रह्मरंध्रं
विशिष्ट यन्इत्यादिब्रह्मरंध्रेध्यानंमुक्तापुनरपिमूलाधारब्रह्मरंध्रपर्यंतंव्यापिन्याःमूलकुंडलिन्याः
स्वरूपंनादात्मकमितिव्याचष्टेयथाहंसोविलीनोभवतियथानादमाधाराद्ब्रह्मरंध्रपर्यं
तंशुद्धस्फटिकसंकाशंसर्वब्रह्मपरमोसेत्युच्यते॥इत्यादितदुपासनांगजालोनिरूपन्य
स्यते॥चिरिणिप्रथमः॥चिरिणिचिरणीतिद्वितीयः॥घंटानादस्तृतीयः॥शंखनादः ४२

चतुर्थः॥पंचमस्तंत्रीनादः॥षष्ठस्तालनादः॥सप्तमोवेणुनादः॥अष्टमोभेरीनादः॥नवमोमृदं
गनादः॥दशमोमेघनादः नवमंपरित्यज्यदशमेवाभ्यसेत्॥तस्मान्मनोविलीनेमनसिग
तसंकल्पेविकल्पेदग्धेसतिवोहमिति॥परमहंसोपनिषत्॥मूलाधारदग्धेसतिवोहमिति॥पर
महंसोपनिषत्॥मूलाधारेमाहेश्वरीमित्यादिनाचरेदधिगोचरइत्यंतंनक्षगात्सालुलुकचटतप
षात्मिका॥स्वरव्यवहारविषयिणीत्युच्यते॥यथाश्रीतंत्रसद्भावेव्यासानुमाहकालोकेपरतेजस्सम
न्वितो॥तयाव्याप्तमिदंसर्वंब्रह्मभुवनांतरं॥तत्रस्थश्चयदानादोव्यापिनश्चानुरार्चिता॥अवर्ण
स्तोयथावर्णःस्थितःसर्वगतःप्रिये॥तथाहंकथयिष्यामिनिर्णयार्थःस्फुटंतवेत्यारभ्य॥यासा
शक्तिःपरासूक्ष्मानिराकारेतिकीर्तिताहृद्विंदुवेष्टयित्वातुसुषुप्ताभुजगीकृतिः॥तत्रसुसोम
हाभोगिनकिंचिन्मन्यतेअमी॥चंद्रार्कानलनक्षत्रैर्भुवनानिचतुर्दशक्षीणेतुसोदेवि

विषस्रद्वदनांगना॥प्रबुध्यासानिनादेनवरणध्वानरूपिणी॥मधेनाचोदरस्तेनबंधनादववर्णिना॥तावेद्वे
भ्रमयोगेनामथनंत्रकिंविग्रहे॥भेदानुप्रथमोत्पंनाविंदुनादद्वयीभिन्नासमुद्भिन्नानेनकालस्रक्ष्मा यथा
नुकुंडली चनुष्कलमयीबिंदुःस्तुचैभरप्रभुः॥मध्यमंथनयोगेनरजुत्वंजायतेप्रिये॥ज्येष्ठा
रुद्रिस्तासानुविंदुद्वयसुमध्यमा॥विंदुनादत्वमायातोकेहिद्वतकुंडली॥केकीनामसा
ज्ञेयाउभौबिंदुयथागतौत्रिपदासासमाख्याताशैद्रीनाम्नातुगीयते॥रोधिनीसासमुद्दिष्टामो
क्षमार्गनिरोधनात्॥त्रांकत्रंकलाकारंअंबिकाचार्धचंद्रिकाएकैवेयंपराशक्तिस्त्रिधा
सानुप्रजायते॥आभ्योयुक्ताविविक्ताभ्यांसजातोनववर्गतः॥नवनाथास्तासानुनव
गोपलक्ष्येतेनिगद्यते॥अत्रकेचित्सूक्ष्मास्थूलाकृतिस्थिरेतिपाठंकल्पयित्वासूक्ष्मास्थिरास्थू
लानवनादमयीत्याहुः॥एवंचसतिनववर्गोपदानन्वयुः॥संप्रदायनिरोधश्चासानुस्वबुध्यो ४३

संप्रदायमजानानएवमर्थमाहुः॥तस्मादस्मदुक्तार्थस्यतदुक्तार्थस्यचोचितसदार्थीवेद्योषश्लेर्विद्वद्भिरेव
ज्ञातव्यमित्यलंप्रेक्षावतिप्यारब्धानाश्वेतिलिपयश्चअत्रलिपीनांभूतत्वंतेष्वविपरीतसा
भिश्लंगतत्वंकल्पनामात्रमेव॥अक्षराणांतेजोरूपत्वात्मकत्वात्॥तथाचआगमः॥यासानुमा
तृकालोकेपरेतेजसमन्विते॥सर्ववर्णात्मिकामंत्रातेचत्रातेत्मिकाःप्रिये॥इत्यादि॥तेषामाख्या
या भिधौस्यातांतत्रभांतिलिप्येतिकश्चिद्वानाचष्टे॥नतुछंदोभंगादनुपपन्नमित्यनादरणीयम्
सूक्ष्मरूपाहिमध्यमानंस्थूलरूपायाःकारणभावमापन्नएकैवेयंतआह॥३७॥आद्याकारणमन्यो
कार्यंयतस्ततोहेतोः॥सैवेयंनहिभेदस्तादात्म्यंहेतुहेतुमद्भीष्टमितिगद्यते॥आद्यापरोक्तसूक्ष्माका
रणंप्रथमोद्भूतत्वात्॥अन्यास्थूलेकार्यंतज्जन्यत्वात्कार्यंयतस्ततस्मात्कारणात्॥अनयोःसू
क्ष्मस्थूलयोःकार्यकारणयोर्भावः॥ततोहेतोःतेकर्मकारणेनद्वयंस्थूलासैवसूक्ष्मारा

क्तिरेवनहिभेदः भेदोनास्त्येव॥ननुकथमभेदेकार्यकारणभावइत्यत्राह॥तादात्म्यहेतुहेतुम
दभीष्टमिति॥ तादात्म्यंभेदोहिभेदरूपंहेतुहेतुमद्भीष्टंतज्जन्यजनकरूपवत्तद्दृष्टं॥ष्टुट
वत्॥वाचारंभणमात्रत्वात्एकमेववस्तुउभयविधंभवति॥सर्ववेदांतसंमतमित्यर्थः॥अनं
तरंमध्यशृंगाटनेजःप्रसरणात्मकवसुकोणादिचक्रनिरूपणद्वारदेवीश्वर्याविर्भाव
माह॥त्रिषसप्तवर्णमयंतद्वसुकोणंसर्वरोहगहरारव्यंचक्रंत्रिषसप्तवर्णमयं॥त्रिषसप्तवर्णा
ष्टकोणंमध्यकोणस्यविस्तारोविकासभेदः॥तत्तादृग्भध्यंचवेदवारव्यंसंहत्यदृक्के
अस्मिन्त्रिकोणवसुकोणरूपंचिद्रूपदीपकेदेदासनसंरूढसंवर्त्तनवर्त्तिचिद्वर्तिमित्यु
क्तरीत्याविंदुचक्राधिरूढायास्तेजोरश्मेस्त्रिपुरायाःप्रभा[redacted]पटलप्रकाशेनेत्यर्थः॥
तथायाद्वितीयमिदं॥तस्याःसर्वोत्कृष्टतेजोराजद्विभवस्यचक्त्रितयस्यछायायाद्वितयं

कांतिद्वितयंसर्वरक्षाकरसर्वार्थसाधकाभिदचक्रद्वयात्मनापरिणतमित्यर्थः॥तथाचोक्तं
नवत्रिकोणस्फुरितप्रभारूपरहस्यकमिति॥तच्चक्रद्वयस्वरूपंव्याचष्टे॥तटचक्रवर्ग
चतुष्टयविलसनविस्फुटकोणविस्तारइति॥तवर्गटवर्गात्साक्षरदक्षाक्षरूपमंतर्दशारंचवर्गक
र्गात्साक्षरदक्षाक्षरूपंबहिर्दशारमित्यर्थः॥एतच्चक्रचतुष्कप्रभासमेतंदक्षाकोणपरिणा
मः॥एतच्चक्रचतुष्कस्यबिंदुत्रिकोणवसुकोणांतर्दशारात्मकचक्रचतुष्कस्यप्रभाकांतेः
तस्यासमेतंसंयुक्तंदशारपरिणामःबहिर्दशारचक्रमितियावत्॥बहिर्दशारचक्रस्यै
वादिचक्रचतुष्टयसन्निधानादेवतात्पर्यतस्तत्प्राप्तीतीत्यर्थः॥तथोक्तं॥चतुश्चक्रप्र
भारूपसंयुक्तपरिणामतइति॥अथवाएतच्चक्रचतुष्कस्यत्रिकोणवसुकोणदशारद्व
यरूपस्यतदेवाह॥आदिस्वरनवकचतुर्दशवर्णमयंचतुर्दशारमिति॥अकारादिचतुर्दश

वर्णात्मकचतुर्दशकोणसहितं सर्वसौभाग्यदायकाभिधचक्रमित्यर्थः॥ एवं वैंदवादिभुवनो
णपर्यंतचक्रवर्णनद्वारा वैखरीशक्तिरविर्भूतइत्याह॥ २९॥ परापश्यंत्यादिमध्यम
यास्थूलवर्णरूपिण्या॥ एताभिरेकपंचाशद्वर्णात्मा वैखरी जाता॥ परादिशक्तिलक्ष
णं चपूर्वमेववहुधाप्रपंचितं॥ अयमर्थः॥ आदिक्षांतास्वरव्यक्तिमयात्रिखलप्रपंचनिर्मात्रि
सर्वशब्दात्मिकावैखरीति॥ तथाचोक्तं॥ वैखरीविश्वविग्रहेति॥ वाचावाक्येककरण
विशब्दांवैखरींचप्रतिपद्यतइत्यादि॥ इतः परंसर्वसंक्षोभणस्वरागपरिवारका
भिधचक्रद्वयंवैखरीवर्णात्मकमेवेत्याह॥ कादिभिरष्टभिरुपचितमष्टदलाब्जं च
वैखरीवर्णैः॥ स्वरगणसमुदितमेतद्यष्टदलांभोरुहंचसंचिंत्य॥ ३०॥ वैखरीवर्णैः वैखरी
शक्तिस्वरूपैः॥ अष्टभिः कादिभिरुपचितं सम्यक्प्रोतंअष्टदलाब्जंचसर्वसंक्षोभणच ४५

क्रांतस्वरगणसमुदितंस्वरगणैरकारादिषोडशवर्णैः समुदितंसम्यग्भावितंएतत्परिवृत्त्यमा
नाद्यष्टदलांभोरुहंसर्वराग परिवारकचक्रंसंचिंत्यसर्वत्राभावनीयमित्यर्थः॥ ३१॥ बिंदुत्रय
मयेतज्जस्त्रितयविकारंचतानिरत्नानि॥ भ्रूबिंदुत्रयमेतत्त्रयंत्यादित्रिमात्रविश्रांतिः॥ ३२॥तानि
रत्नानिमन्त्रस्योपरिअष्टदलपद्मोपरिषोडशदलपद्मोपरिचस्थितानिबिंदुत्रयंसर्वोत्करुत्कुक्षि
श्चात्मकंतन्मयंयत्तेजस्त्रितयंसोमसूर्याग्निरूपंतद्विकासस्तन्मयानित्यर्थः॥ तत्ररत्नत्रयस्यते
जस्त्रितयात्मकत्वकथनेनसोमसूर्यानलत्रिखंडमयत्वंचक्रस्योक्तं॥ यथागमः॥ त्रिखंडमा
तृकाचक्रंसोमसूर्यानलात्मकमितिं॥ सुभगोदयेसोमसूर्यकलान्वात्मानेजस्त्रितयरूपकं
नेत्रत्रयंभावयामिरत्नत्रितयंजसा॥ तद्विकोरश्चरत्नानिरत्नानि॥ वेदाःप्रमाणमितिवद्दृष्ट
व्यं॥ भ्रूबिंदुत्रयं॥ अणिमादिसिद्धयः ह्रीं इत्यादिसर्वसंक्षोभिण्यादिशक्तिकदंबकात्मनश्चतुरस्रत्रयं

स्यादित्रिमानविश्रांतिः पश्यंती मध्यमा वैखरी त्राकृयः॥ एतावत्पर्यंतश्रीचक्रासनाचकासनइत्यर्थः
एतच्चआसनंपश्येचदासापरमाकला॥इत्यारभ्यवैखरीविश्वविग्रहेत्यंतेनग्रंथजालेनसम्य
निर्णयी॥ एवंमध्यंचक्रस्यस्यादित्युपक्रम्यपश्यंत्यादित्रिमानविश्रांतिरित्यंतंश्रीमहात्रि
पुरसुंदर्याःचक्रंसंम्यक्निरूप्यअनंतरंतदावरणचक्रांतर्गतत्राक्तिनिकुरंबंतन्निकटस्थंत
श्रीगुरुमंडलमपिश्रीसुरमंडलदेव्यवयवपरिणतिरूपमेवेत्याह॥३२॥क्रमएषांपदविक्षे
पःक्रमोदयःकथ्यतेद्विधा॥आवरणंगुरुपंक्तिर्हृयमिदंमंत्रोपादेयुजःप्रसरं॥३३॥इत्यादि
अरिणाभूयोस्यानूत्यंतंक्रमएषपदक्रमःसचद्विविधःपदविक्षेपरूपःक्रमोदयरूपश्च
तत्रपदविक्षेपोनामसुंदर्याअनंतकोटिकिरणसिकानंतत्राक्तिजननसामर्थ्यं॥तथाचो
पनिषत्॥मरीचयःस्वयंसुवाःयेत्रारिणयुक्कल्पयन्तित्यादिनामेवभांतमनुभांतिसर्वमि ४६

कारणं

स्यादि॥यथागमश्च॥ज्योतिरूपापरोयस्यादेहोद्भवाअपिश्चवे॥किरणाश्चसहस्रंचद्विसहस्रंचल
क्षकं॥कोटिरर्बुदमेतेषांपरासंख्यानविद्यते॥तामेकानुप्रविश्येवभांतिसर्वंचराचरं॥यस्या
देव्यामहेशानिभासासर्वंविभात्यते॥तद्भावरहितःकिंचिन्नचद्वाप्रकाशते॥तस्याश्चित्रीवशक्तेये
श्चिद्रूपायाश्चितंविना॥भाद्यमापद्यतेनूनंजगदेतच्चराचरं॥तेषामनंतकोटीनांमरी
चीनांमहेश्वरि॥मध्येषष्ठ्यंतरंदेवित्रातुःकिरणःस्त्रियै॥ब्रह्मांडंभासयत्येतेपिंडांडम
पिपार्वति॥इत्यादि॥सर्वपीठनिवासिन्यःसर्वगाश्चिन्मरीचयः॥इत्यादि॥रश्मिरूपजनवे
तोभक्तिनम्रःप्रजायेत्॥इत्यमृतानंदाः॥क्रमोदयोनामदिव्यसिद्धमानीचरूपाअनंत
प्रकाशात्मकश्रीगुरुमंडलात्मकतयाप्रसरणं॥तरहस्याम्नाये॥चरणहृयचंद्रार्कश्म
योरुरवःकिलेति॥एतच्चोत्तरत्रप्रपंचने॥एतदेवक्रमहृयंविवरणेति॥आवरणंआव

रणास्थितत्रात्मनिकुरुंबंमंचाः क्रोडांतीतिवत्॥गुरुपंक्तिः॥गुरुमंडलं॥इदंहृदयं॥अंबापादांबु
जप्रसरणंअंबायाःत्रिपुरायाःपदांबुजस्यश्रीपादयुगलस्यप्रसरः॥प्रसरणंविजृंभणं
मितियावत्॥यच्छक्तिः॥ज्योतिष्पद्मजन्मानंमहत्स्वादित्यादि॥तथाप्रामाणिकवचनं॥अ
नेककोटिभेदैस्तुगतिनंत्रिपुरंमहः॥तत्त्वमध्येपरादेवीसामहात्रिपुरसुंदरी॥षड्वक्त्रांभवे
वरदाभयहस्तांश्चसर्वदामार्थविग्रहाः॥तेजोमयाश्रेयापूराध्येयाःकेवलंमोक्षकांक्षि
भिः॥तत्सारप्रसरणंक्रमतोविहरणंति॥३३॥सेयंपरामहेश्वीचक्राकारेणपरिणमतेय
दा॥तदेहावयवानांपरिणतिरावरणदेवताः सर्वाः॥३४॥आसीनाविद्रुमरथचक्रेत्रिपु
रसुंदरीदेवी॥कामेश्वरांकनिलयाकलयाचंद्रस्यकल्पितोनंसा॥३५॥पात्रांकुरेक्षुच
पप्रसूनशरपंचकांचितस्वकरा॥बालारुणानवघोणीरक्तिभानुकरानुलोचनत्रि

MEMORIAL

नयोनिः॥सेयंअपरिच्छिन्नाअनंततेजोराशिमयी॥परासर्वोत्कृष्टाअनंतकोटियोगिनीवंद्य
समाराधितनित्यनिरवधिकानंदमयात्मसाम्राज्यसंपदभिमानरागलीलीलयच्छक्तिः
यनोक्तचक्रस्यादितथाचोक्तं॥चतुःषष्टियुताःकोट्योयोगिनींतामहोजसां॥चक्रेतेक
समाभिख्यसंस्थितावंदितेतिः॥ललितायाव्याख्याने॥वाचामगोचरेमगोचरवाग्भवु
षेविद्महेतयासकललीयमनन्यतुल्यं॥त्रैलोक्यगर्भपरिसरितत्रात्मिचक्रसाम्राज्यस
पदभिमानमभिस्पृशंतीति॥चक्राकारेणचक्रंनवात्मकमिदंनवधाभिन्नमंत्रकामि
तिवेदंवादित्रैलोक्यप्रोहनादिचक्रंनवात्मनास्फुरत्तामात्मनः॥पश्येदितिहर्षानंदम
यात्मावलोकनसमयेपरिणतेमेनअकारांतरमावहितपार्थनायदिमात्रंप्रपंचप्रादुर्भा
वस्यप्रार्थनाविषयत्वात्ब्रह्मणःपरिणामःसृष्टयेवाभिधीयतेयथासोकामयतबहु

MEMORIAL

कुस्यांप्रजोयेयेनि॥सृष्टिं प्रस्तुत्यंतत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशत्॥तदनुप्रविश्यस्मृतिश्च॥
अस्यांपरिणतायामित्यादि॥तद्देहावयवानांतस्यास्त्रिपुरसुंदर्याःदेहःतेजःपुंजात्म
कःतस्यावयवाःकिरणाःतेषांपरिणतिरवस्थांतरापत्तिरिहावरणदेवता॥वशिन्याद्य
रिणमाद्यनंतरशक्तिनिकुरंबचिदानंदसमुद्भात्मकमेवसमकालंकेनचिदुद्भूतरंगादिवद्
नंतकोटिब्रह्मरुद्रादिभावतिरोभावौभजंतइत्यर्थः॥तथाचोपनिषत्॥यस्मिन्भा
वाःप्रलीयंतेलीनाश्चव्यक्तांयायुःपुनश्चव्यक्तांभवोजायतेबुद्बुदाइति॥चतुस्रा
स्रांचएवंरूपंपरंतेजःश्रीचक्रवपुषास्थितं॥तदीयरश्मिनिकरस्फुरद्भिसमाहतभि
न्नि॥सुभगोदयवासनायामपि॥चक्रराजेपरामत्रयंयोगिप्रकटादिकाः॥विमर्शरूपंचि
दंभोधिलहरीस्थामपिक्रमात्॥यस्याऽल्पसिताएतायोगिन्यःश्वित्तुनिष्ठः॥तेके ४८

श्वरेभजामेताःचक्रंचक्रंसमाश्रिताइति॥वशिन्याद्यावरणशक्तिस्वरूपवर्णनप्रारंभमानः
तदादौमूलदेवीस्वरूपमाह॥आसीनेत्यादि॥बिंदुभेयसर्वानंदमयाख्येपरमाकाशे॥बैंदवेपरमा
काशेइत्युक्तवान्॥चक्रेआत्मसंक्रमणविहारार्हपीठे॥तथाहस्योपनिषदि॥यदेषाचक्रेमनश्च
क्रमभवदितिं॥आसीनाऽऽपरिप्रदेशेविराजमानां॥साहैकालाकारानवधिन्नानंतस्वरूपि
णीत्रिपुरसुंदरीसर्वकारणत्वेनस्फुरणीयस्वभावाकामेश्वरीकामेश्वरस्यश्रीनाथस्य
अंकंवामोरुतलोभागःनिलयोवस्थानंयस्यासातथोक्तं॥परमशिवेनकालविधापराशक्तिः
श्रीचक्राकाररूपिणी॥तन्मध्येबैंदवंस्थानंतत्रास्तेपरमेश्वरी॥सदाशिवेनसंयुक्तासर्वतंत्रार्थ
तासनि॥इति॥अन्यत्रच॥विश्वाकाराप्रभाधारनिजरूपप्रकाशकं॥कामेश्वरंकपूर्यंकनिवि
ष्टमनिसुंदरमिति॥श्रीनाथानंदश्च॥आदिश्रीगुरुनाथस्यवामोरौपरिसंस्थिता॥देवीविश्व

स्रजानादिव्यापारादिविनोदिनी॥चंद्रस्यकलयाकल्पितोनंसा॥अत्रकल्पितपदेनचंद्रमंडलस्य
भगवतीविलोपकरणंलक्ष्यते॥३८॥पाशांकुशेक्षुकोदंडपंचबाणधापप्रसूनशरपंचकां
चितस्वकरा॥पाशस्यासभेदबंधनभूतेघाशक्तिस्वरूपः॥अंकुशःस्वरूपभेदछेदनोपाया
त्मकज्ञानशक्तिमयः॥३७॥इक्षुधापइक्षुपंचकेषुस्वभिन्नाकारवर्जितधनुःक्रियाशक्तिस्व
स्वरूपे॥अमर्थः॥इघाज्ञानक्रियाशक्तयष्टवृतराधेयापाशादिस्वरूपमापन्नाः॥तदुपास
नमाचरंतीत्यर्थः॥तु धाचतुरश्रास्यां॥इघाशक्तिमयंपाशंअंकुशंज्ञानरूपिणी॥क्रियाशा
क्तिमयेबाणधनुषीरधदुश्चलीमिति॥सुभगोदयवासनायामपि॥ध्याःसंचित्स्वनंताया
भेदानलेहुकाः॥आयुधारव्यापराशक्तिः बाणाघाः पूजयाम्यहं॥इत्यादि॥बालारुण
नवद्यागीउदादित्यसंकाशं॥शशिभानुकरानुलोचनंत्रितया॥सोमसूर्याग्निमयंत्रि ४९

नयनं॥तथाचोक्तं॥बालार्कमंडलाभासांचतुर्बाहुंत्रिलोचनां॥पाशांकुशधनुर्बाणधारयं
तींस्त्रिकोंभजे॥इति॥एतदेवमिथुनंगुणाभेदेदृश्यसिध्यादिभावितं॥अविशेषभेद
भिन्नागुरुमंडलस्वरूपमुपहंत्याः॥३८॥तन्मिथुनगुणभेदादस्तिकिंदुतयासकेन्य
स्तोकामेशमिथेशप्रसूरवहंत्रयात्मनाविनतं॥३९॥इतितन्मिथुनंतत्स्वकीतित्वेनस
र्वोपनिषत्सिद्धं॥मिथुनंकोमकामेश्वरीमयंअयमर्थः॥परमात्मादिस्वात्मनमेव
श्रीपुंसमयंलक्षणमिथुनरूपमापन्नोविहरते॥अत्रश्रुतिः॥सवैनैवेमेनस्मादेकाकिनर
मेतनहितीयमैछत्सहेनाबानास॥यद्वा॥श्रीपुंसोसंपरिष्वक्तो॥सइदमेवात्मानंद्वि
धापातयत्॥ततःपतीनिश्चाश्वपत्नीचाभवतामित्यारभ्ययदिदंकिंचमिथुनमापिपी
लिकाभ्यःससर्वंसृजतित्यंतेनमिथुनात्मनाविहरणंश्रीलंब्रह्मत्योह॥तथारहस्यागमश्च

णुरुत्रिष्यपदेस्थित्वास्वयमेवसदाशिवः॥इत्यादिप्रकाशविमर्शात्मनामिथुनीभूतः॥पर
मशिवेएवसकलतंत्रसमवतारयन्नित्यनआह॥एवंतन्मिथुनंकामकामेश्वरीश्रीम
दूर्ध्वरीपनाथवज्रेश्वरीज्येष्ठदेवंनोथेभगमालिनीमित्रनाथः एवमादिमिथुनत्रया
त्मनादिव्यसिध्यमानोघादिक्रमेरूपेणवितनं॥मिथुनत्रयविस्मयंविस्मृतमित्य
र्थः॥एतेचआसीनाश्रीपीठेकृतयुगकालेगुरुःत्रिवीविद्यां॥इत्यत्रसंम्यक्पंचयि
ष्यामि॥रहस्योपनिषदिचायमर्थः सम्यङ्निरूपितः॥यथामध्येचक्रेबिंदुःबिंदोरपं
चोलोकः लोकदेहः सनादरूपः अर्थात्मिकात्रिशक्तिः॥चक्रतनुः॥बिंदुःप्राणःमध्येत्रा
शक्तिरितिसप्रपंचोगुणः॥गुणोलिंगस्वयंभुवादिभेदेनत्रिधाभूतंत्रिलिंगलिंगि ५०
नंजयदंकामकामरूपं॥केवल्यओड्याणंजयदंआतंधरंयस्तुरुषादेवस्यास्मि

कांभवति॥अत्रेदंव्याख्यास्यामः॥यदिदंनीलकंठःत्रीमीगर्भीयोवाच॥यतोवाइमानिभूतानिजायं
तेयेनजातानिजीवंतियत्प्रयंत्यभिसंविशंतीति॥पृच्छतीयदिदंद्रष्टयेतत्रानंदयोनिः॥तेने
वजीवेतिति॥तदेषाभुक्ताइत्यादिनात्रिपुराचक्रनिरूपणपुरस्सरंसकलप्रपंचानांत्रिपु
राएवसकाशादुत्पत्तिजीवनलयाःप्रतिपाद्यंते॥तत्तश्चसर्वंफलदायिनीत्रिपुरैव॥श्री
देवित्वरूपैःवीरैःभोजनीयेतिउक्तंभवति॥तथारहस्यागमश्च॥यस्यनोपरिमंजन्मयदि
वाशंकरस्वयं॥तेनैवलभ्यतेविद्याश्रीमत्पंचदशाक्षरी॥इतःपरंआवरणदेवतायाःस्व
रूपमाहोवर्णयति॥३॥वसुकोणनिवासिन्योयास्ताःसंध्यासुताबत्रिन्योघाः॥पुर्य
एकमेवेदंचक्रतनोःसंविदात्मनोदेव्याइति॥३॥वसुकोणनिवासिन्यःसर्वरोगहरा
रव्यचक्रनिवासनदीलायाःवेत्रिन्याघश्रीचक्रयोगाःसृष्टिंभावदानसमर्थाः॥कथंअ

त्र रोगो हरेन्नित्यं सरणीहं भावप्रदत्वमेव अरणी मरत्यनाव्याधिः कार्यरणेकनिधानम्
रिसुकैः॥सर्वरोगहरएतावित्यादिविशेषनः॥इत्यभियुक्तनयोक्तिश्च॥एवं भूतास्ता
संध्यारुणाः अरुणाकारभासंतइत्यर्थः॥अतएवेदमष्टकोणचक्रं संविदात्मनः संवि
देवात्मनः स्वरूपं यस्याःसा॥सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेतिश्रुतेः॥स्वसंवित्रिपुरादेवी त्याग
मश्वोदेव्याः बहुस्यामितिविहरणस्वभावायाः चक्रंननोः चक्रात्मिकायाः सूक्ष्मशरीर
मित्यर्थः॥तथाचोक्तं॥चित्तिः चितंचचेतन्यंचेतनाहृयुकर्मच॥जीवः कलाशरीरंच
सूक्ष्मपुर्यष्टकंभवेदिति॥त्रिपादानंदाश्च॥अष्टकोणाप्रवेशोयंचिंतिर्योनेषुसादिकं॥सू
क्ष्मपुर्यष्टकंदेव्यामविशेषमगोरवमिति॥३॥तानिहविषयरूपाणयस्ताः सर्वादिस्वरूपमाप
न्नाः॥अंतर्दशारनिलयालसंनीरारदिंदुसुंदरशोकाराः॥४०॥यद्विषयरूपेयः वसुकोण ५१

निकटवासिन्यः नाः स्वोत्थैक्यरूपरक्षणधारणीत्वेनप्रसिद्धाः॥सर्वशक्तिदशकरूपंप्राप्ताः
अंतर्दशारनिलयाःसर्वरक्षाकरोभिधेयचक्रसमारूढाः॥निगर्भयोनिन्यःशारदिंदुसुंदराकाराः॥स्वप्रकाशच
क्रात्मकतयः॥लसंनिप्रकाशंतेजःतथाचोक्तं॥अंतर्दशारगादेव्योविद्युत्सुंजनिभाःशुभाः॥निगर्भारव्याप
जयाभिसर्वरक्षाविधायिनइति॥४०॥तद्बाह्यपंक्तिकोणेषुयोनिन्यःसर्वसिद्धिदाःप्रोक्ताः॥दैवीधीक
र्मेंद्रियविषयमयाविषयमयाविषदवेषभूषाद्याः॥४१॥तद्बाह्यपंक्तिकोणेषुतस्यसर्वरक्षाक
रचक्रस्यबाह्यभूतेषुऊर्ध्वादिस्थितेषुपंक्तिषुकोणेषुसर्वार्थसाधकचक्रतत्कोणसंकलनस्थि
ताःयोनिन्यःकुलकौलनामधेयाःसर्वसिद्धिदाःपूर्वाः सर्वसिद्धिप्रसूरवादिशक्तयः॥दैवीधीक
र्मेंद्रियविषयमयाः॥देव्याः त्रिपुरायाः॥धीकर्मेंद्रियाणिश्रोत्रादीनिकर्मेंद्रियाणिवाग्दीनितेषां
विषयाः शब्दादयः॥अखिलपदार्थमयाःतत्स्वरूपाः विशदवेषभूषाद्याः विशदाः शुभ्रा

कारः वेषाश्च भूषाश्चेत्येतेषां द्वन्द्वः विग्रहाः॥ अयमर्थः॥ मंत्रदेवतासामेतद्रूपासिद्धिदायिन्यः सुखकृतयः शुभाभरणाः संतर्हिताः॥ तथा चोक्तं चतुरस्रायां॥ श्वेतावराभयकराः श्वेताभरणभूषिताः मंत्राणांस्वप्रमाणरूपयोगादन्वर्थसंज्ञिके॥ सर्वसिद्धिप्रदाचस्तुरन्के सर्वार्थसाधके इति॥ सुभगोदयवासनायां चवाद्यदशारभागेयंकथिकर्मोक्षगोचर इति॥ ४८॥ भुवनारचक्रं भवानादेविभानुकरणविवरण स्फुरणाः॥ संध्यासवर्णवसनाः संचिंत्याहसंप्रदायेयोगिन्यः॥ ४९॥ भुवनारचक्रं सर्वसौभाग्योदाय कंभवनंआवासस्थानंयासांताः देव्याभानुकरणानिचतुर्द्वाकरणानि॥ कर्मेंद्रियाणिपंचज्ञानेंद्रिया णिपंचमनोबुध्यहंकारचित्तान्यंतःकरणानिचत्वारिप्रत्यभिज्ञायांतु॥ त्रयोदशीविधायाश्चवाक्यांनःक रणान्यिलोरिति॥ चित्तिरितिरेकेनत्रयोदशत्वमुक्तं॥ इहतुचित्तेनसाकंचतुर्दशत्वमुक्तं॥ चित्तेमयेश्री पीठइति॥ ७ चित्तस्थापिअयुक्तैरंतःकरणपरिगणनातूक्तेषांविवरणव्याख्यानभूतंस्फुरणंचतु

र्दशारूपंयासांताः॥ देवीतुस्वयमेवचतुर्द्वाकर्त्रीरणात्मकचतुर्द्वारचक्रदेवतात्मनास्थिताइ त्यर्थः॥ तथाचोक्तं॥ त्रिवानरेः चतुर्द्वारसरणिकरणानिचतुर्द्वारात्मकरूपत्रिवारणयाम हादेव्यास्मराम्यहं॥ इतिसंध्यासवर्णसद्वंवसनंवस्त्रंयासांताः संप्रदायेयोगिन्यः आदिश क्तिमयत्वेनसत्संप्रदायवेत्त्र्यः सर्वसंक्षोभणीप्रभृतयः संचिंत्याहसम्यग्भावनीयाततथाचतुः रस्रायां॥ त्रैलोक्यसारमयत्वेनप्रसन्नत्वान्महेश्वरि॥ संप्रदायचक्रमायातां॥ चक्रेसौभाग्यदा यके॥ निरंतरप्रभारूपसौभाग्यबलयोगतः॥ अन्वर्थसंज्ञिकेदेविअरिमासदृशाः शुभाः सर्वसंक्षोभिणीमुख्याः देहेकाश्चिदिवस्थिताः॥ इति॥ ४२॥ अव्यक्तमहदहंकृतितन्मात्रस्त्रीकृतां गनाकाराः॥ हिरण्यगर्भाण्डजयंतिसुव्रतयोगिनीसंज्ञाः॥ ४३॥ अव्यक्तं अव्यक्तारब्धतत्वंम हत्तत्वं महत्तत्वं अहंकृतिरहंकारतत्वं॥ तन्मात्रपृथिव्यादितन्मात्राः॥ पंचसंहत्यअष्टधेरभी

ष्टं स्वीकृतआकारंयासांताःदेव्यास्तकमित्यर्थः॥गुप्तरेतेयोगिनीसंज्ञाः मूलदेव्याः अत्यंतरंग
भूतत्वात्॥एतासांअनंगकुसुमादीनांगुप्ततरयोगिनीसंज्ञेति॥वाग्भवाष्टकंसंबंधस्तूक्ष्मव
र्गः॥स्वरूपतःलोभगुप्ततरश्चान्यःसर्वसंक्षोभणाख्ये॥अनंगकुसुमाद्यास्तुरक्तकंचुकत्रो
भिताःवेणीकृतलसत्केशाश्चापबाणधराःशुभाइति॥त्रिवानंदाश्चवसुच्छदनपद्मोकद
ळोयंचक्रकोविभुः॥अव्यक्ताद्याःप्रकृतयोभूताहंनिश्चितोत्रहंअनंगकुसुमाद्यष्टशक्ते
यःहृद्वसुच्छदनसरोजेसर्वसंक्षोभणाख्याएदळपद्मेजयंतिसर्वोत्कर्षेणावर्तते॥तथा
चोक्तंश्रीवामकौळिकानुभवापिलीलाद्यष्टकाश्रीकामीति॥४३॥भूतानींद्रियदशकंम
नश्चदेव्याविकारषोडशकं॥कामाकर्षिण्यादिस्वरूपतःषोडशारमध्यास्तइति॥४४॥
भूतानिपृथिव्यादीनिइंद्रियदशकंश्रोत्रादिवागादीनिचमनःअंतःकरणप्रधानंसंरक्ष ५३

षोडशकंदेव्याविकारभूतावस्थांतरस्वरूपंकुतःविभर्तीत्यत्राचसादेवीपंचत्वंचसमागता॥आका
शानिलसत्तार्चिःसलिलावनिभेदतःइत्यादिवचनात्॥एवंभूतषोडशकंषोडशारंसर्वाशा
परिपूरकनामधेयंचक्रंकामाकर्षिण्यादिस्वरूपतः॥कामाकर्षिण्यादिषोडशशक्त्या
कारणअध्यास्ते॥अधितिष्ठति॥अधिस्थास्यासांकर्मेतिकर्मत्वं॥सर्वाशापूरिपूरकचक्रे
एताःकामाकर्षिण्यादिगुप्तयोगिन्यःसर्वास्मिकानिवसंतीत्यर्थः॥तथाचोक्तं॥चतुरश्रा
त्यांषोडशारस्वरसंदोहंचतुस्त्रिंशन्मयीकलाः प्राणादिषोडशानांतुवर्णानांषोडशात्मिकाः
बीजभूतस्वरात्मत्वात्तदसौबीजरूपकाः॥अंतरंगतयागुप्ताःयोगिन्यस्तुव्यवस्थि
ताःकामाकर्षणरूपाद्याःसृष्टिप्राधान्यतःप्रिये॥सर्वाशापूरकाख्येतुचक्रेवामेनपू
जयेदिति॥सुभगोदयवासनायांच॥षोडशच्छदपद्मोर्ध्वंभोगभूताथमानसंविकार

समतापन्नभेदेभ्यः संभावयाम्यहंधियि ॥ ४ ॥ मुद्रास्त्रिखंडयासहसंविन्मयः समुत्थिताः
सर्वाः ॥ आदिमहीगृहवासाभासाबालार्ककांतिभिस्सदृशाः ॥ ५ ॥ आधारनवकस्य
स्याः नवचक्रेणैनपरिणतंयेन ॥ नवनाद्राक्तयोपिचमुद्राकारेणपरिणताश्च
क्रैर्नि ॥ ६ ॥ त्रिखंडयासह ॥ त्रिखंडाख्यमुद्रयासाकं समुच्छ्रिताः सर्वोत्कर्षेणव
र्तमानाः ॥ आदिमहीगृहवासाः आदिमध्यचतुरश्रनिलयाः भासाकांत्याबालार्ककां
तिभिः रक्तरुणहरिद्रारुचिभिः सदृशस्तुल्याः संविन्मयः चिद्घनानिष्ठाइत्यर्थः तथा
चोक्तं मोचयंतिग्रहादिभ्यः पात्रोद्धानूद्रावयंतिच ॥ विदिहनामचारिणीमुद्राः त्रिखंडाख्या
तुरवेचरी ॥ सर्वसंक्षोभिणीप्रेरणयोद्राभुद्राभयद्राविण्यः परमानंदद्रावण्यः परम
राक्तयइत्यर्थः ॥ तथाचोक्तं ॥ मोचयंतिग्रहादिभ्यः पात्रोद्धानूद्रावयंतिच ॥ मोच

५४

नंद्रावणंयस्मान्मुद्रास्तापरिकीर्तिताः ॥ इति ॥ एतासुमुद्राचतुरश्रादिभेदांतनवचक्राधि
ष्ठाननायिकाइति ॥ परमशिवेनप्रपंचिताः ॥ दिक्षानमुद्राहीयंनेयथाहि ॥ क्रियाशक्ति
स्तुविश्वस्यमुद्राख्याः यथासंविदंबिकात्रिकूटाकामकलामयात्रिखंडरूपमापन्नास
दसन्निधिकारिणी ॥ सर्वस्यचक्रराजस्यव्यापिनीपरिकीर्तिता ॥ यानिप्रादुर्भवंत्येषा
सर्वसंक्षोभिणीपुनः ॥ वामाशक्तिप्रधानेयंद्वारचक्रास्थिताइत्यारभ्यसंद्रावीः सप्रका
राख्यलाभूमिनयंपुनः योनिमुद्राकलारूपासर्वानंदमयेस्थितेमिसंतं ॥ नन्वेतत्तए
वावधार्यंयच्छ्रुतिरपि ॥ नवानांचक्राणांअधिनाथास्तेनानवमुद्रानवचक्रमहीनां ॥ इति
एतदेवविवृणोति ॥ आधारेत्यादि ॥ आधारनवकं ॥ मूलाधारस्याधिष्ठानेमणि
पूरकअनाहतेविशुद्धेलंबिकाद्वारूपं ॥ अस्याउपासकस्वरूपिण्याः संबंधीये
नहेतुनानवचक्रेणैवंविधास्तनापरिणतेनकारणेननवनाद्राक्तयः एवोक्ता

नवमुद्राकारेण परिणता इत्यर्थः॥ एतच्च वेस्वच्छंदसंग्रहे॥ प्रपंचितं॥ ननु एवावधा
र्यं॥ ४७॥ अस्यात्वगादिसप्तकमाकारश्चैवमष्टकं दृष्टं॥ ब्राह्म्यादिमातृरूपंमध्येश्रु
तिबिंबमेँध्यास्ते॥ ४८॥ अस्योदिव्याःत्वगादिसप्तकंत्वगादिसप्तधातवः ओकारस्व
रूपेचएवंरूपंअष्टकंब्राह्म्यादिमातृरूपंब्रह्म्याद्यष्टशक्तिस्वरूपंदधत्॥ मध्य
भचतुरश्रेनिवसंतीत्यर्थः॥ ४८॥ अणिमादिभूतयोस्यास्वीकृतकमनीयकामि
नीरूपाः॥ विघ्नांतरफलभूताःगुणभावेनांत्यभूमिकेतनागाराः॥ ४९॥ अस्यापर
मेश्वर्याःअणिमाद्यष्टशक्तयःविघ्नांतराणांहठोवगादीनांकृतानिकमनीया
निमनोहराणिकामिनीरूपाणियाभिस्ताएवंभूताः॥ गुणभावेनउपसर्जन
भावेनअंत्यभूमिकेतनागाराःसर्वोत्तचतुरश्रेनिष्ठंतीत्यर्थः॥ अयमर्थः॥ एतादृ ५५
शपरमात्मनोपासनेनसाधकःपरमेश्वरोभवति॥ तथोक्तमभियुक्तैः॥ तदीयैश्व

र्यविद्वद्भिःब्रह्मविष्णुशिवादयः॥ ऐश्वर्यवंतोभासंतेसएवात्मसदाशिवः॥ इति॥ एवंकामकलाविलस
नरूपेचक्रेमंत्रिगम्यएतादृशंचक्रदेवतामंत्रस्वरूपंपरमेश्वरात्मकगुरुक्रमंज्ञानाभावेनल
भ्यतेइति॥ परमशिवादिगुरुक्रमशिष्यानुग्रहेक्षयाप्रतिपादयंस्तुतिनुपक्रमते॥ परमानंद
नुभवदात्रादिगुरुक्रमोविदितइत्यंतेनपरमानंदानुभवःपरमगुरुर्निर्विशेषबिंदुरात्मसपु
नःक्रमेणभिन्नःकामेशित्वंयोविमर्शरूपःसर्वोत्कृष्टः॥ आनंदःपरिपूर्णाहंभा
वरूपोनुभवः॥ ज्ञानंयस्यसः॥ यस्यानंदस्यान्यानिमात्रामुपजीवंतीतिश्रुतेः॥ प्रणामामि
महादेवींपरमानंदरूपिणीं॥ इतिस्तुतिश्च॥ परमगुरुर्निर्विशेषबिंदुरात्मा॥ परमगुरुरादिना
थःपरमशिवः॥ तस्मादादिनाथानुनिर्विशेषःअभिन्नोबिंदुःसर्वोत्तकामकलाविरू
पःसआत्मारूपंयस्यसः॥ आदिनाथरूपेपरमशिवइत्यर्थः अयमर्थः॥ आनंदोब्रह्मसत्यं

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

ज्ञानमनंतब्रह्म॥चिन्मात्रसर्वद्रष्टारंसर्वसाक्षिणंसर्वग्राहकंसर्वमात्मदंसच्चिदानंदमेकरसमेक
यमात्मासन्मात्रोनित्यःशुद्धोबुधःसत्योमुक्तोनिरंजनोविभुरव्ययआनंदघनसप्रकाशमर्थो
त्मापरमेश्वरएवपरमकारुणिकःस्वयमेवस्वात्मानंकामकलाबिंदुरूपकामकामेश्वरीरूप
द्विव्यमिथुनप्रभुरविद्व्यसिद्धमानौधात्रिकमावतीर्णौगुरुमंडलासनूकृत्वनम
स्कृत्यभक्तानांसंरक्षनीतिरहस्योपनिषदिश्रूयते॥तथायदेषांचक्रमेनचक्रंभवतूयथा
भिन्नोसबिंदुरभवत्॥सओंधारोजानःसोमात्मायमात्मासआत्मैवएवंसाभास्तीति॥त
थाहुराचार्याःएकोनार्वकः॥उभयरूपोजायते॥उभौनित्यौएकमेवोभौअविनाभावान्
ओंधारवयवस्तानितत्तोगुणाजायंतेलिंगानितानिपिंडानिसात्रात्रिरभवत्॥तद्प्येषश्लो
कोभवति॥भावाभावमयोबिंदुःभावषष्ठात्मकोभोगःभावात्मकंतुतन्मध्यंचारुभावत्र ५६

यात्मकमिति॥तदेषाभुक्ता॥मध्येचक्रंत्रिवेबिंदोप्रपंचलोकः लोकोदेहःसनारूपःसत्राब्द
रूपःअर्थात्मिकात्रात्रिःचक्रंतनुः॥बिंदुःप्राणःमध्येत्रात्रिरित्यादिना॥चक्रदेवतास्वरू
पनिरूपणंपुरस्सरंकामकामेश्वरीस्वरूपमेवनिरूपितं॥तदेषाभुक्ता॥परावाएषआ
नंदःसभोगयोनिः॥कामरूपावेतौसआनंदयोनिः॥आनंदोब्रह्मब्रह्मैवसनूब्रह्मा
प्येति॥ब्रह्मवेदब्रह्मैवभवति॥ब्रह्मविद्राप्नोतिपरमित्यादिश्रुतिसिद्धकौमुकळास्वरू
पंपरिसमाप्तंप्रपंचितमितित्रिवेणी॥ ॥इतिश्रीनटनानंदनाथविरचिते
कामकळाव्याख्यानंचिद्वल्लीसंपूर्णं॥ ॥श्रीकाशीविश्वेश्वरार्पणमस्तु॥ ॥
संवत्१८५८ज्येष्ठवद्यसप्तम्यांभौमवासरेसूर्यकरणेनभैरवःप्रियतानमम ५७